

Bland rönnar, vingnötter & magnolior hur Tor G. Nitzelius ville skapa ett arboretum på Norrvikens trädgårdar

Malin Hjorth

Självständigt arbete • 15 hp
Landskapsingenjörsprogrammet
Alnarp 2019

Bland rönner, vingnötter & magnolior

hur Tor G. Nitzelius ville skapa ett arboretum på Norrvikens trädgårdar

Among rowan treess, wing nuts & magnolias

how Tor G. Nitzelius wanted to create an arboretum at Norrvikens trädgårdar

Malin Hjorth

Handledare: Anna Jakobsson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Examinator: Bengt Persson, SLU, Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Omfattning: 15 hp

Nivå och fördjupning: G2E

Kurstitel: Självständigt i arbete i landskapsarkitektur, G2E – Landskapsingenjörsprogrammet

Kurskod: EX0841 (*Landskapsarkitektur*)

Program: Landskapsingenjörsprogrammet

Utgivningsort: Alnarp

Utgivningsår: 2019

Omslagsbild: Foto 1 Kryptomeriabestånd bild av Malin Hjorth 22 feb 2019, Foto 2 Den stora japanska vingnöten till vänster bland stor bitterskråp bild av Caroline Lilja sommaren 2018, Foto 3 Kopparbjörkens stam bild av Malin Hjorth 22 feb 2019.

Elektronisk publicering: <http://stud.epsilon.slu.se>

Nyckelord: Tor Nitzelius, Tors park, Norrviken, Woodland, Naturdalen, Båstad, sorbus, vingnöt, rhododendron, kryptomeria

SLU, Sveriges lantbruksuniversitet

Fakulteten för landskapsarkitektur, trädgårds- och växtproduktionsvetenskap

Institutionen för landskapsarkitektur, planering och förvaltning

Förord

I samband med en nio veckors praktikperiod under sommaren 2018 på Norrvikens trädgårdar hade jag mitt första möte med Tors park. Det kändes som en spännande plats då jag många gånger under min studietid i Alnarp fått höra talas om den man som skapade parken, Tor G. Nitzelius, på flertalet av de föreläsningar jag varit på. Några skötselinsatser bedrevs inte på platsen under min praktikperiod vilket gjorde att personalen fick många frågor av mig då jag inte kunde hitta någon information om Tors park efter sökningar på internet. Ofta upptäckte jag att många av frågorna inte kunde besvaras vilket gjorde mig ännu mer nyfiken.

En kollega från Norrvikens trädgårdar hade träffat Tor G. Nitzelius son i parken och anordnade ett besök för oss till Tor G. Nitzelius eget arboretum som han kom att kalla Minnenas trädgård, belägen i Fladalt strax utanför Våxtorp. Numera ägs trädgården av Tor G. Nitzelius son som även heter Tor Nitzelius men som i det här arbetet nämns som Tor Nitzelius j:r. Innan mötet försökte jag läsa på det som jag lyckats hitta på internet och fann att Tor G. Nitzelius även hade röntgat växter. Jag hade tidigare arbetat som röntgensjuksköterska vilket gjorde att en känsla av samhörighet infann sig.

Det kändes som ett sammanträffande som jag var tvungen att fråga Tor Nitzelius j:r om. Han berättade vid vårt besök att dessa röntgenbilder jag hade sett på internet var en del av hundratals röntgenbilder som hans far hade skapat. Femtio år senare hade några skannats in och gjorts till printar på konsttryckpapper. Under vårt besök i trädgården uppenbarade sig den ena växten efter den andra, där många av dem var bekanta då jag vid tillfället hade påbörjat kursen utökad växt- och ståndortskänedom. När sedan det självständiga arbetet skulle påbörjas kändes det självklart att det skulle handla om Tors park.

Efter Kenneth Lorentzons bortgång i när jag började det här arbetet infann sig en tro att kunskapen om den här platsen skulle bli svår att finna. Kenneth Lorentzon var en mycket kunnig växtkännare som arbetade under många år vid SLU och hade arbetat många gånger med Tor G. Nitzelius och även varit engagerad i Norrvikens trädgårdar. Hur många fler var de som nu inte gick att hämta kunskap från? På så sätt stärktes min tro att det här arbetet var nödvändigt att göras så snart som möjligt för att inte mista ännu mer kunskap och information.

Jag vill rikta mitt tack till min handledare Anna Jakobsson, som stöttat mig igenom skrivprocessen med sina värdefulla kommentarer och med glada tillrop uppmuntrat mig att känna glöden i pennan. Likaså tack till Erland Ejder för din information om Tor, din korrekturläsning och dina vänliga ord. Tack till Pierre Nestlog som varit behjälplig vid inventering och tillsammans med personalen på Norrvikens trädgårdar visat stor gästvänlighet och intresse i samband med mitt arbete. En nyckel i arbetet har varit att få ta del av Tor G. Nitzelius utdrag från hans trädgårdsdagböcker och jag vill därför rikta ett varmt tack till Tor Nitzelius j:r som utan tvekan delgivit mig dessa uppgifter. Likaså ett stort tack till Peter Linder som gett mig de värdefulla uppgifterna från inventeringen som gjordes 1980 av Tors park. Tack alla ni som är så många som hjälpt till med information, material och kontakter, jag är överväldigad över vilken entusiasm och engagemang alla har haft i och med det här arbetet. Ni har alla bidragit med värdefulla pusselbitar. Sist men framför allt inte minst, tack min fina familj för ert tålamod och stöd genom arbetets gång.

Malin Hjorth, Limhamn, 15 april 2019

Sammanfattning

Under den period då Norrvikens trädgårdar förvaltades av Stiftelsen Norrvikens trädgårdar mellan åren 1971–2013 (Grauers, 2013) gjordes flera försök att utveckla trädgårdarna för att locka besökare. Under den här perioden anlades Tors park. Parken anlades under ledning av Tor G. Nitzelius och ger i dagsläget intrycket av att ha fallit i glömska.

Syftet med det här arbetet har varit att skapa en dokumentation av vad Tor G. Nitzelius ville skapa med Tors park men även dokumentera parken genom att göra en övergripande inventering där slutprodukten är en växtlista samt karta. Det här ger läsaren och besökaren en överblick och kan vara en grund för ytterligare tankar eller arbeten kring hur Tor G. tänkte när han placerade ut sina växter. Ytterligare ett mål har varit att ta reda på vilken utveckling och skötsel den haft fram till idag som skulle kunna ligga till grund inför framtida skötselplaner.

Intervjuer, litteraturstudier samt dokument som tillhandahållits av de intervjuade har använts och resulterat i en dokumentation om Tor G. Nitzelius tankar och idéer när det gäller växtval, utformning och skötsel. En egen dokumentation har gjorts över hur platsen ser ut idag och även hur den har utvecklats fram till idag.

Att parken fallit i glömska tycks många gånger ha berott på de begränsade ekonomiska tillgångar som Norrvikens trädgårdar ofta har haft. Den extensivt skötta platsen med det ovanliga växtmaterialet kan leda till att man avstår skötsel för att man saknar kunskap om växtmaterialet. En noggrannare inventering samt gallring skulle behövas för att göra platsen mer inbjudande för besökarna och på så sätt skulle Norrvikens trädgårdar få ytterligare en dimension genom att kunna visa upp en mer extensivt skött park med ett annorlunda växtmaterial.

Abstract

During the period when Norrvikens trädgårdar were managed by the Foundation Norrviken trädgårdar between 1971-2013 (Grauers, 2013), several attempts were made to develop the gardens to attract visitors. During this period Tors park was established. The park was built under direction of Tor G. Nitzelius and today gives the impression of having fallen into oblivion.

The purpose of this work has been to create a documentation of what Tor G. Nitzelius wanted to create with Tors park but also document the park by making an overall inventory where the final product is a plantlist and map. This gives the reader and the visitor an overview and can be a basis for further thoughts or work on how Tor G. thought when he placed his plants out. Another goal has been to find out what development and management it has had up to the present that could form the basis for future management plans.

Interviews, literature studies and documents provided by the interviewed persons have been used and resulted in a documentation of Tor G. Nitzelius's thoughts and ideas regarding plant selection, design and care. A separate documentation has been made of how the site looks today and also how it has developed until today. The fact that the park has fallen into oblivion often seems to be due to the limited financial assets that Norrvikens trädgårdar have often had. The extensively managed place and the unusual plant material can lead to the abandonment of care in order to lack knowledge of the plant material. A more accurate inventory and thinning would be needed to make the site more inviting for the visitors and in this way Norrvikens trädgårdar would have another dimension by being able to display a more extensively managed park with a different plant material.

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Abstract	5
Inledning	7
Bakgrund	7
Mål och syfte	8
Metod och material	9
Intervjuer	9
Tryckt och otryckt material	10
Inventering	10
Tor G. Nitzelius	11
Tors park idag	13
Platsens historik, geologi och klimat	13
Inventering av växtmaterialet	14
Inventeringslista och karta över Tors Park	15
Tor G:s egna tankar och idéer om parken	21
Växtmaterialet	21
Växternas geografiska ursprung	24
Utformning	25
Gången	25
Skyltning	25
Skötsel	25
Utveckling och skötsel fram till idag	26
Hur har växtindividerna utvecklats?	26
Hur har utformningen av parken förändrats?	27
Hur har parken skötts och använts?	28
Diskussion	30
Hur parken ser ut jämfört med hur Tor G. ville att det skulle bli	30
Utvecklingspotential	31
Avslutande reflektion	32
Referenser	34
Tryckta källor	34
Elektroniska källor	35
Otryckta källor	36
Muntliga källor	36
Arkiv och personliga samlingar	36

Inledning

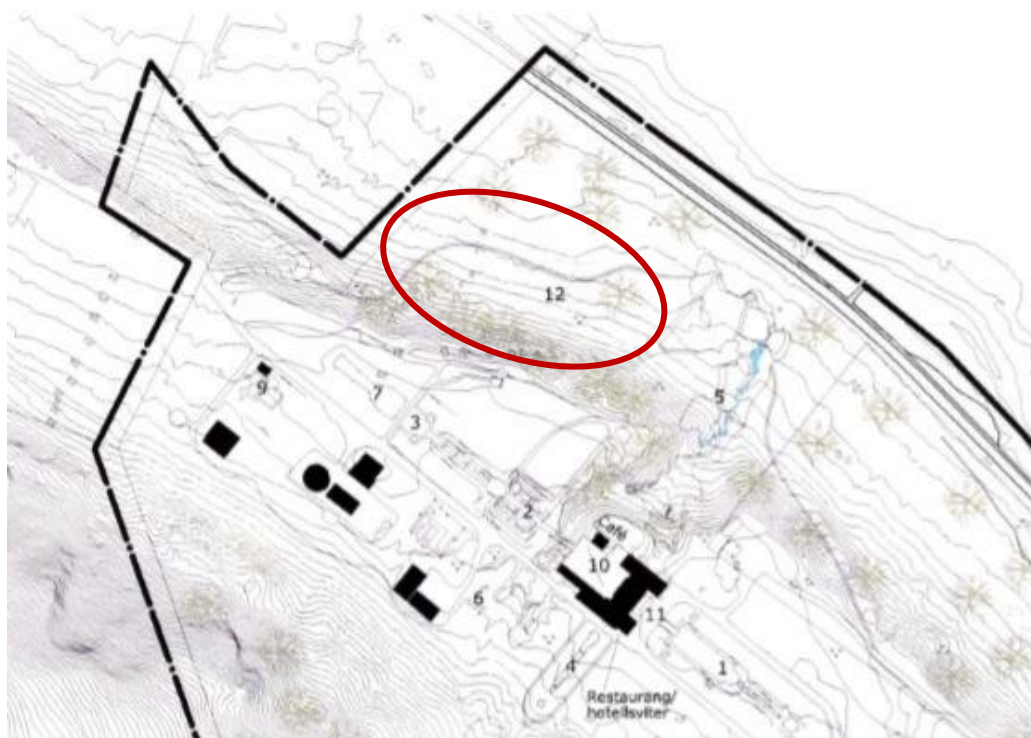
Bakgrund

Norrvikens trädgårdar ligger ca 4 km nordväst om Båstad centrum i nordvästra delen av Skåne och Tors park ligger i anslutning till den Japanska trädgården (se figur 1 nr 12).

Norrvikens trädgårdar är känt framför allt genom grundaren Rudolf Abelin, som var en erkänd trädgårdsskribent och pomolog (Norrvikens trädgårdar, 2019). Han inspirerades av olika kulturer och tidsepoker som resulterade i de olika stilträdgårdarna som trädgårdsbesökare än idag inspireras och njuter av (Norrvikens trädgårdar, 2019).

Efter att Abelins fruktodlingar frös under fyra vintrar var han tvungen att sälja hela trädgårdsanläggningen. Köparen 1942 var Axel Ax:son Johnson som genast sålde det vidare till sitt eget bolag, Rederi AB Nordstjernen, som lät Rudolf Abelin arbeta kvar på konsultbasis som trädgårdschef. När Rudolf Abelin dog blev hans dotter Dagmar Abelin hans ersättare. 1960-talets ekonomiska nedgång ledde till att Rederi AB Nordstjernen lade ner verksamheten och Båstad kommun gick med på att få Norrvikens trädgårdar som gåva efter påtryckningar från systrarna Hild och Dagmar Abelin tillsammans med Föreningen Norrvikens trädgårdar (Magnusson & Täckström, 2013).

År 1971 donerades anläggningen till Stiftelsen Norrvikens trädgårdar. För att anläggningen skulle bli lönsam presenterades en rad olika projekt under 1970- och 80-talen för att stärka besöksunderlaget (SWEKO, 2008). Det var någon gång under den här tiden som en av Sveriges främsta dendrologer, Tor G. Nitzelius kom till Norrvikens trädgårdar (Simonsson, 2015) och skapade en ny del i parken som idag kallas Tors park (Nordfjell, 2001). Han förespråkade utländska lignosers användning i Sverige (LTV-fakulteten, 2018) och lade mycket tid på att förstå dem och tittade på hur de skulle kunna trivas här.

Figur 1. Tors park nr 12 inringad, Japanska trädgården nr 5, Villa Abelin nr 11. (Klipp från: beskuren bild ur detaljplanen för Elestorp 6:6 m fl inom Norrviken, Båstad kommun, 2008-09-08.)

Lilla Båstad AB köpte anläggningen 2013 och började restaurera och utveckla den. Idag innehåller villan en restaurang, café, mötesrum samt två bröllopssviter och ingår sedan 2017 i Båstadtennis och Hotell AB (se figur 1 nr 10-11). Driften med personal sköts av Norrviken Utveckling som ägs av Backahill AB. Restaurang och café arrenderas ut (Norrvikens trädgårdar, 2019).

Under mina studier till landskapsingenjör har mitt intresse för trädgårdshistoria många gånger väckts till liv på olika sätt. Kanske var det detta intresse för trädgårdshistoria som gjorde att jag sökte praktikplats hos Norrvikens trädgårdar i min gamla hemort. Under en nioveckors praktik sommaren 2018 upptäckte jag Tors park som jag aldrig tidigare sett, trots besök på Norrvikens trädgårdar många gånger tidigare. Jag tyckte att det var fantastiskt att Tor G. Nitzelius hade skapat den, mannen som vi hade hört föreläsare vid SLU i Alnarp imponeras av. Parken kändes undangömd och förfallen men fylld av mystik genom sitt vildvuxna uttryck. Här kunde man upptäcka det ena ovanliga trädet efter det andra.

Efter att ha försökt leta material om Tors park hittade jag inte mycket och insåg att dokumentationen var bristfällig. Från personalen fick jag höra att källaren i Villa Abelin hade varit så vattenfylld att arkivet inte gick att bevara (något som har bekräftats av Sara Karlsson, en av ägarna till Backahill AB). Tankar om när parken uppkom, vad syftet var med den och mina funderingar kring om vad Tor hade för tankar om den kunde inte besvaras. Det kändes underligt att inte hitta någon information om parken eftersom Tor G. Nitzelius även beskrivits som generös vad gäller att dela med sig av sina kunskaper efter sina insamlingsresor och observationer genom att flitigt dokumentera och publicera material (Christensen, 1989 årgång 70). Det här gjorde mig nyfiken men jag fylldes även av en del vemod. Att naturen är förgänglig är inget nytt. Men att det som en gång skapats och som fortfarande kan ge ny kunskap och energi att utvecklas är så förgänglig för att ingen dokumentation finns tillgänglig känns sorgligt.

Mål och syfte

Tors park vore värdefull att lyftas fram, inte bara på grund av att den skapades av en av Sveriges främsta dendrologer utan också för att den innehåller stora exemplar av ovanliga lignoser som man sällan ser i någon annan svensk park.

Målet med kandidatuppsatsen är att få fram en dokumentation av vad Tor G. Nitzelius ville skapa med Tors park men även att dokumentera parken genom att göra en platsanalys samt en övergripande inventering som resulterar i en växtlista samt karta. Växtlistan och kartan gör det lättare för läsaren eller besökaren att ta till sig platsen samt ger en djupare inblick i växtmaterialets ursprung. Det sista målet har varit att ta reda på vilken utveckling och skötsel den haft fram till idag som skulle kunna ligga till grund inför eventuella framtida skötselplaner.

Min frågeställning bygger på en huvudfråga som sedan följs av delfrågor.

Hur uttryckte Tor G. Nitzelius själv hur Tors park skulle se ut, vad den skulle innehålla och hur den skulle skötas?

- Vilket växtmaterial har använts och varför?
- Vilka tankar kring utformningen har funnits?
- Vilken utveckling och skötsel har den haft fram till idag?

Syftet med det här arbetet är att fylla en viktig funktion i bevarandet av det Tor G. Nitzelius en gång skapade och det finns en tro att dokumentationen kan ha fler positiva effekter än så. Min förhoppning är att den även kan hjälpa dem som skulle vilja förstå Tor G. Nitzelius tankegångar i och med anläggandet av Tors park.

Syftet för min egen del har varit att få träna mig i att söka i arkiv samt träna mitt vetenskapliga skrivande och att få en så stor inblick som möjligt i en park som har kommit att betyda mycket för mig. Informationen som Tor G. har lämnat efter sig har bidragit till min egen utveckling och ju mer jag läser i hans dokumentation desto mer inspireras jag av honom.

Metod och material

Den här studien beskrivs som en kvalitativ fallstudie där platsanalys genomförts med hjälp av platsbesök och analysmetoder av Nordh (2006) samt Busse et al. (2009) har använts. En inventering av träd har genomförts samt intervjuer och källmaterial har varit en del i metoden.

Intervjuer

Semistrukturerade intervjuer har genomförts. Intervjupersoner har sökts genom rekommendationer och de intervjuade har i huvudsak varit personer som har arbetat med Tor G. Nitzelius på Norrvikens trädgårdar samt personer som arbetat i trädgården efter det.

En del svårigheter att få tag på personer i telefon har kunnat undvikas genom att sända ett sms eller ett mail med en kort presentation och på så sätt har kontakt lättare kunnat etableras. Anteckningar har förts under tiden intervjupersonerna har intervjuats och på så sätt fått ett mer spontant och öppet samtal än om de intervjuade hade spelats in. Därefter har anteckningarna renskrivits i anslutning till intervjutillfället för att säkerställa att allt som sades blev nedskrivet.

Den längsta intervjun var hemma hos Ingemar och Johan Tengwall. Ingemar var platschef för Norrvikens trädgårdar åren 1973-1984 och hans son Johan arbetade som förman åren 1979-1984. Tengwalls namn återfanns i Tor G. Nitzelius trädgårdsdagbok. Ett kort samtal har förts med bland andra Björn Aldén från Göteborgs botaniska trädgårdar som ersatte Tor G. Nitzelius efter hans pension, Håkan Kirkhoff som arbetade på Norrvikens trädgårdar under den här perioden och Fredrik Thomée som arbetade på Akademi Båstad som lärare under den tid som trädgårdsmästarelever fick utföra skötsel i Tors park 2008-2009. Efter en rekommendation från Björn Aldén söktes Erland Ejder upp, en god vän till Tor G. med stort dendrologiskt intresse och insikt i vad som finns på Fladalt. Med Erland har en kortare telefonintervju förts för att få klarhet i växtmaterialet och en korrekturläsning genomförts.

En rekommendation av personalen på Norrvikens trädgårdar ledde fram till kontakt med Sven-Åke Johansson som arbetat med skötsel på Norrvikens trädgårdar under minst 30 år från 1983. Samtal har även förts via telefon med Gertrud Flote Rosén som varit trädgårdsmästare åren 2001-2003. När det här arbetet nästan var klart berättade en bekant att Peter Linder troligtvis hade värdefulla uppgifter om Tors park. Peter Linder är trädgårdsingenjör, plantskolist och en flitig föreläsare vid Sveriges Lantbruksuniversitet (SLU). Det visade sig att han genom ett tidigare eget arbete hade kommit i kontakt med Uno Hagström som gett honom uppgifter om hur Tor G. Nitzelius var involverad i Norrvikens trädgårdar. Peter hade mycket information som visade sig vara viktigt för det här arbetet och därmed gjordes valet att fortsätta arbetet om Tors park under en längre tid än som tidigare var avsatt.

Personer som ej har kunnat nås är bland annat Uno Hagström som arbetade på Norrvikens trädgårdar som arbetsledare någon gång under anläggandet av Tors park, Carl Abelin som är barnbarn till grundaren av Norrvikens trädgårdar, Rudolf Abelin och Anette Åkerström från Trädgårdsakademin AB som var inhyrd som konsult för den gröna delen på Norrvikens trädgårdar under tiden Akademi Båstad hade trädgårdsmästarutbildningen här.

Tryckt och otryckt material

Litteraturen som använts har sökts via Googles sökmotor, Google Scholar, SLUs egna sökmotor Primo och Malmö stadsbiblioteks sökmotor MALIN med sökordet Nitzelius. En del litteratur har rekommenderats och därefter sökts upp i SLUs biblioteket som Tidskriften Lustgården där en granskning av generalregistret gjorts innan SLUs biblioteksarkiv söks igenom. Ingrid Persson Skog, guide i Båstad och på Bjärehalvön, har varit behjälplig i sökandet av material som har hittats på biblioteket i Alnarp samt en rapport som kunnat nås via Regionmuseet i Kristianstads arkiv. En utvecklingsplan från Ulf Nordfjell har rekommenderats av min handledare Anna Jakobsson. Underlag har sökts från Båstad kommuns hemsida. Kontakt per telefon med Tor Nitzelius j:r har gett utdrag från Tor G. Nitzelius trädgårdsdagböcker om det som rör Norrvikens trädgårdar. En åtgärdsplan från 2003 har tillhandahållits från Thomas Whålstedt efter kontakt med Johan Tengwall. Växtlista från 2015 och Skyltinventering 2018 har tillhandahållits av Norrvikens trädgårdar. Förteckning över lignoser från 1981 och inventeringskarta från 1980 har tillhandahållits av Peter Linder. Material i form av äldre besökskartor hade varit värdefullt att få tag på för att kunna se hur en eventuell utformning av Tors park har ändrats eller presenterats genom tiderna. Föreningen gamla Båstads ordförande har sökts för detta men inte kunnat gå att få tag på. Kontaktperson till Norrvikens trädgårdssällskap har inte heller kunnat hittas. Detta kan bero på att föreningen i dagsläget inte verkar vara igång.

Inventering

För att undersöka vilket växtmaterial som använts har flera metoder använts. Då erfarenheten saknas av inventering av exotiska lignoser har en genomgång gjorts av det skriftliga materialet som Norrvikens trädgårdar och Peter Linder kunde tillhandahålla. Materialet bestod av två listor från Norrvikens trädgårdar. Den ena var en inventering av skyltar i Tors park som innehöll nummer på träd samt trädnamn. Listan gjordes sommaren 2018 av trädgårdsingenjören Caroline Lilja. Den andra listan var en växtlista med en inventering gjord av hela Norrvikens trädgårdars bestånd från år 2015 som bestod av id nummer, växtnamn samt ursprung. Den här listan hade inga uppgifter om vem som hade utfört den och ingen karta kopplad till sig.

En ny sammanställning gjordes med listorna som utgångspunkt, där särskildes vilka som hade nummerskylt och vilka som saknade det men där växtnamnet hade hittats i växtlistan från 2015 och på så sätt fått ett nummer. Uppgifter i litteraturen som tyder på att en växt finns i parken har antecknats. Därefter genomfördes en inventering för att kontrollera alla uppgifterna och se om de stämde överens med den nya sammanställningen. Ytterligare en inventering gjordes tillsammans med Norrvikens trädgårdars parkchef, Pierre Nestlog, för att titta på de träd som inte kunde hittas via listorna och därmed har ytterligare några träd kunnat identifieras. En kontroll har därefter gjorts vid tveksamheter med Tors vän Erland Ejder som har stor kännedom om Tor G:s trädgård i Fladalt och ursprungsmaterialet till den. Då inventeringsmaterialet från 1980 och 1981 tillkom sist i arbetet har en kontroll gjorts med den nya inventeringen. Därefter har en genomgång gjorts av inventeringslistan för att få rätt namn idag enligt Svensk kulturväxtdatabas, SKUD och om art- eller sortnamnet ej har kunnat sökas i SKUD har uppgifter tagits om art- eller sortnamnet från förteckningen från 1981.

En exakt mätning har varit svår att genomföra av Tors park då områdets nedre del flyter in i ett alkärr. En uppskattad mätning av området har gjorts via Båstadkartan och beräknas till 9000m². Ett skärmmklipp har gjorts från Lantmäteriet som sedan sparats ned och gångarna har därefter ritats in för hand i programmet Foton. Ett rutnät gjordes för att lättare kunna placera lignosernas position i förhållande till varandra och har sedan tagits bort. En avgränsning i arbetet har gjorts till lignoser som har ritats ut och trädid har satts med hjälp av Words ritverktyg.

En svårighet med inventeringen har varit att det på platsen fanns några skyltar som eventuellt kunde härledas till stubbar eller nedfallna träd. Det här har gjort att en avgränsning har gjorts i sammanställningen av växtlistan och kartan till endast levande lignoser. På platsen fanns även mycket material som frösatt sig själv såsom hassel som inte har tagits med i inventeringen. Två exemplar av

hassel är med endast för att de har kommit upp i en så stor storlek att de kan ge betydelse när det gäller att lokalisera sig i kartan men det är svårt att avgöra om Tor G. ville ha dem där eller om han gallrade bort mycket hassel i och med anläggandet av parken. Även flera alar finns inom det nedre (norr) området av gången har inte har tagits med i sammanställningen eller kartan om de inte på något sätt har bidragit till att underlätta kartavläsningen för läsaren. En risk finns att skyltar står fel eller har blivit flyttade, men då det är ett område som har stått orört i många år och inte har visats upp för det stora besökarantalet gör att den risken känns minimal. En kontroll har gjorts vid tveksamheter. Har skylten stämt med den släktestillhörighet som framkommit vid inventeringen har den ansetts vara korrekt.

Vid den dokumentation som gjordes på inventeringskartan 1980 visar det sig att många plantor inte är utmärkta men siffrorna från växtlistan från 2015 stämmer med förteckningen från 1981. Förteckningen innehåller 324 arter från både Tors park och den Japanska trädgården men täcker inte in alla siffror som finns vid den senaste inventeringen som sträcker sig till nr 946. Några tveksamheter kan ses i förteckningen från 1981 då den innehåller överstrykningar och på många ställen har den handskrivna kompletteringar som inte alltid stämmer överens med skyltinventeringen från 2018 eller växtlistan från 2015. I dessa fall har uppgifter från den nya inventeringen behållits.

Tor G Nitzelius

Tor G. föddes i Stockholm 1914 (Nitzelius, 1989 s. 7) och visade redan under skollåren ett stort intresse för botanik och trädgårdsodling (Alander, 1989 s.25). Efter avslutad skolgång och ett flertal år med praktik inom olika trädgårdar påbörjade han sina studier vid den högre trädgårdsskolan Versuchs- und Forschungsanstalt für Gartenbau i Berlin-Dahlem, som han beskriver som en stor upplevelse för honom både yrkesmässigt och mänskligt (Nitzelius, 1983 s.15). Efter att ha varit anställd vid Stockholms stad som trädexpert och biträdande tekniker vid gatukontorets parkavdelning anställdes han som amanuens och dendrolog vid Göteborgs botaniska trädgård. Professor Lindquist tog genast med sig den nyanställda Tor G. på en insamlingsexpedition till Japan 1952 som kom att bli en av många insamlingsresor Tor G. senare kom att genomföra (Aldén, 1989 s.10).

Under tiden Tor G. tjänstgjorde vid Göteborgs botaniska trädgård utformades trädgårdens internationellt kända arboretum och Japandalen som kom att präglas av materialet från insamlingarna gjorde trädgården till en av de ledande i världen när det gäller japansk flora. (Alander, 1989 s. 25). Tor G. beskrivs som mycket anlitad och uppskattad även i föreningslivet. Han grundade Rhododendronsällskapet 1970 men var även en engagerad föredragshållare och flitig skribent (Nordin, 1989 s. 22) Tor G. skrev flera böcker, där några som kan nämnas är "Boken om träd" som förklaras som en milstolpe inom svensk dendrologisk litteratur och boken "Träd i när och fjärran" som beskrivs som en höjdpunkt i form av estetisk njutning och dendrologisk stimulans av vännen Karl Evert Flinck. Han beskriver honom på flera ställen som dendrologins "grand old man" (Flinck, 1989, s. 5-7 och i Nitzelius, 1983, s. 8) och i hans texter om Tor kan man läsa fina beundrande ord. I tidskriften *Lustgården* skriver han:

"När jag träffar honom och lyssnar till hans entusiasm och nya idéer, verkar han vara i 20 åren. Då jag försöker överblicka de bidrag han lämnat botaniskt, dendrologiskt och allmänt hortikulturellt ändras mitt intryck till, att han, för att ha hunnit med allt, redan måste ha passerat 100 årsstreck." (Flinck, 1989, s. 5)

Tor G. vid expeditjonsbilen någonstans i Montenegro 1966 i väntan på att motorn ska svalna efter en lång uppförsbacke. Foto: July Nitzelius

Tor G. nämner med beundran två botanister-växtsamlare som han träffat. Den ene är Frank Kingdon Ward och den andra Harry Smith. Frank Kingdon Ward var en engelsk botanist som skrev många arbeten och böcker från sina expeditioner som växtsamlare. Harry Smith var docent i Uppsala och hans herbariekollekter beskrivs som en samling utöver det vanliga. Insamlingar från hans tre Kina-expeditioner kan bland annat ses i Göteborgs botaniska trädgård (Nordin, 1989 s.21). Tor G. fick en tidig internationell start i och med sina studier och sökte kontinuerligt internationella möjligheter att berika svenska parker och trädgårdar med exotiskt växtmaterial, noggrant utvalda med hänsyn till skönhet och odlingsvillighet. Isvintrarna (1940-42) som förstörde många svenska parker och trädgårdar gjorde starkt intryck på Tor G. Att introducera hårdigt växtmaterial blev därmed något som Tor G. konsekvent tog hänsyn till (Flinck, 1989, s.6) något som Nordin även tar upp när han skriver att odlingsvärde och hårdighet är hedersord för Tor G. och hjärtpunkten i hela hans verksamhet (Nordin, 1989, s.19). Vidare beskriver Nordin Tor G. som sirlig, förströdd, lite drömmande, lite fumlande och snubblande, ärlig och snäll som helst var vän med alla. Vid en telefonintervju säger hans vän Erland Ejder just detsamma:

”Tor var en mycket snäll man. Han kunde inte göra en fluga förnär”

Erland Ejder, 20 februari 2019

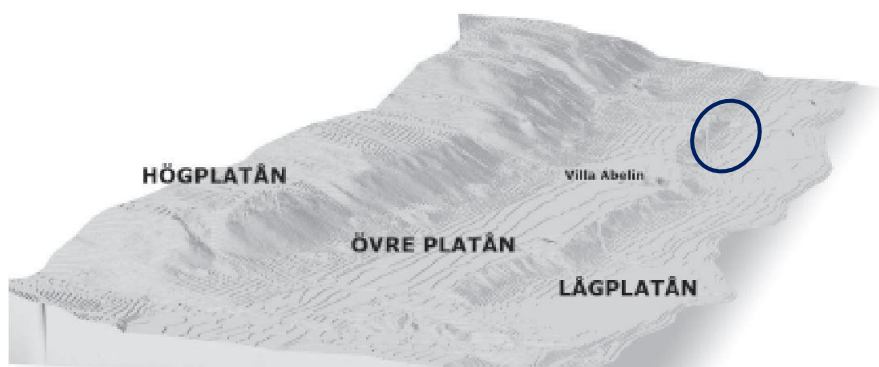
Tor G. var efter sin tid som intendent tidvis prefekt vid Göteborgs botaniska trädgårdar innan han på egen begäran fick förtidspension 1976 för att på så sätt kunna ägna sig åt sitt eget arboretum (Nordin, 1989 s.23). Marken till arboretet köpte han redan 1966, en gammal byskola som han senare kom att kalla ”Minnenas trädgård” ligger i byn Fladalt på Hallandsåsen (Minnenas trädgård, 2019). Flera av växterna här härstammar från många av Tor G:s insamlingsresor. Växterna hade han som avsikt att pröva odlingsvärdet på, framförallt vad gäller deras hårdighet.

Platsens historik, geologi och klimat

Norrvikens trädgårdar ligger på Bjärehalvön som i sin tur utgörs av Hallandsåsen som sträcker sig många mil inåt landet och avslutas med Hallands Väderö. Hallandsåsen som formades av kraftiga förskjutningar i berggrunden, så kallade förkastningar, som sedan blev till den horst det är idag delas av Sinarpsdalen söder om Båstad. Den yttre delen av Bjärehalvön har en mer brant norrsida, där klippkusten vid Hovs hallar stupar brant ner i havet med en högsta nivåskillnad på 154 meter (Malmberg, 2001 s.67).

Norrvikens Trädgårdar ligger på den nordvästra delen av Hallandsåsen där landskapet är uppbyggt i platåer med sluttningar, där sluttningarna utgörs av stora blockrika rasbranter, sk talusbranter.

Berggrunden i åsen består av gnejs och jordarten är morän som avsattes under den senaste istiden (Sjöström & Svensson, 2008 s.15).

Figur 2. Bilden visar topografin över Norrvikens trädgårdar sett från nordöstlig riktning. Inringat område är där Tors park är belägen. (Klipp ur: Bearbetad bild av Malin Hjorth från SWECOs detaljplan 2008.)

Vid platsbesök noteras krita i dagen vid det inringade områdets entré (se figur 2) något som inte framgår från Sveriges geologiska undersöknings berggrundskarta (1976-79). Tors park utgörs delvis av den talusbrant som delar mellan- och lågplatån. Från talusbranten pressas rörligt grundvatten fram, vilket gör att det blir fuktiga markförhållanden. Vattnet har ansamlats i lägre partier som har en hög grundvattennivå och bildar kärr- och fuktstråk (Sjöström & Svensson, 2008 s.15).

Tors parks norra del kantas av mycket klibbal som söker sig in i parkens nedre del. Även ask syns i sällskap med klibbal vilket visar på att det är näringsrika jordar med rörligt grundvatten (Båstad kommun, 1998 s.35). Den här vegetationen utgör en nyckelbiotop vilket innebär att det är ett skogsområde med höga naturvärden och skapar livsmiljöer för hotade djur- och växtarter (Sjöström & Svensson, 2008 s.20). Beståndet har helt lämnats fritt och på så sätt finns här mycket träd som fallit som bildar ett tätare mellanskikt och buskskikt där knappt någon del av havet kan skymtas bakom beståndet.

Den övre delen, dvs den södra delen av Tors park, är rasbranten och upplevs som en kontrast till den norra delen som mer väl-dränerad och torr.

Från en plan från ca 1920-30, som troligtvis upprättad av Rudolf Abelin, visas området som Naturpark. I Abelins ursprungliga idéskiss hämtad ur Föreningen Norrvikens trädgårdars årsbok från 1924 finns vägen utritad som löper från Japanska trädgården ovan Tors park och upp mot spegeldammen (Nilén, 2001 s.16). Vid platsbesök kan kapad järnvägsräls ses i kanten av Tors park som en del av uppstapningen av vägen för att förhindra erosion.

Klimatet här är särskilt gynnsamt. Havet bidrar med fukt och Hallandsåsens skydd från vinden gör det här till en växtzon 1 (Norrvikens trädgårdar, 2019).

Inventering av växtmaterialet

Materialet vid inventering av Tors park presenteras i växtlistan nedan under rubriken inventeringslista Tors park likaså inventeringskartan över området. Visst material har inte planterats av Tor G. utan har funnits på platsen tidigare exempelvis klibbal *Alnus glutinosa* och ask *Fraxinus excelsior*, och eventuellt samma sak gäller för sälgen *Salix caprea* och hassel *Corylus avellana*. Sälgen ses på inventeringskartan från 1980. Hasseln har även frösått sig vid senare tillfälle. Alla dessa arter har nu vuxit sig så stora att de har tagits med i inventeringskartan för att besökaren lättare ska kunna lokalisera sig och urskilja de övriga individerna lättare.

De individer som märkts med N är de som har fått nytt nummer i växtlistan och kartan, som inte har haft nummer på plats ute eller har kunnat identifieras i växtlistan efter en eventuell namnskylt. Det material som haft dessa tveksamheter har genomgått en inventering tillsammans med Pierre Nestlog. Undantaget är *Quercus cerris*, *Betula medwediewii* och *Populus cathayana* x *Populus lasiocarpa*, där en namnskylt hittades men inget nummer ute på plats. Namnen återfinns inte heller i Norrvikens växtlista från 2015 eller förteckningen från 1981 och har därför märkts med nytt nummer i växtlistan och inventeringskartan.

Pierre Nestlog, som är parkchef på Norrvikens trädgårdar och dendrologiskt intresserad, har hjälpt mig att identifiera de individer som det råder tveksamheter kring. Då Tor G. Nitzelius många gånger korsade arter och tog hem ett material som inte fanns i handeln infinner sig en viss osäkerhet när det gäller att identifiera vissa arter i Tors park. De gånger tveksamhet har uppstått har ett beslut tagits att endast ha med släktestillhörigheten i växtlistan och inventeringskartan.

Undantag finns, det gäller bland annat sköldhallon *Rubus peltatus* som saknar skylt. Här i Tors park kan en del individer urskiljas till just Rubussläktet. I växtlistan från 2015 finns en som nr 201 med ursprung Fladalt p.-80 och skulle kunna vara den. Den är även nämnd i förteckningen från 1981 som nr 201 där för övrigt inga andra *Rubus* nämns. Den finns inte med i kartan från 1980. Erland Ejder nämner på vilken plats den finns vid vårt telefonsamtal så där har hela artnamnet kunnat antas vara rätt.

Likaså individen japansk vingnöt *Pterocarya rhoifolia* kan vid inventeringen identifieras som *Pterocarya*. I litteraturen skrivs det om en *Pterocarya rhoifolia* på Norrvikens arboretum (Sjöman & Slagstedt, 2015). Individen går inte att hitta i växtlistan från 2015 eller förteckningen från 1981. I växtlistan från 2015 finns endast en kaukasisk vingnöt *Pterocarya fraxinifolia*. Då individen inte skjuter några rotskott och det mesta av materialet i Tors park har ett asiatiskt ursprung finns det därför inga tveksamheter att skriva in individens art i inventeringslistan och inventeringskartan.

Teckenförklaring

ID: skylt = finns skylt ute med nummer och namn. lista = enligt växtlista från Norrviken 2015. fört. = enligt förteckning från 1981.

N = nytt nummer, de som har namnskyltar ute men ingen skylt med nr och inget id nr från växtlistan 2015 tillsammans med de som har kunnat identifieras februari 2019 med Pierre Nestlog.

Mörkgrå markering = de där både skyltar ute stämmer överens med växtlistan från Norrviken 2015 eller förteckning från 1981. Dessa borde man vara helt säker på ursprunget.

p. = planterat.

Ursprung med planteringsår anges som förkortning under 1900-talet ex. -78 = 1978

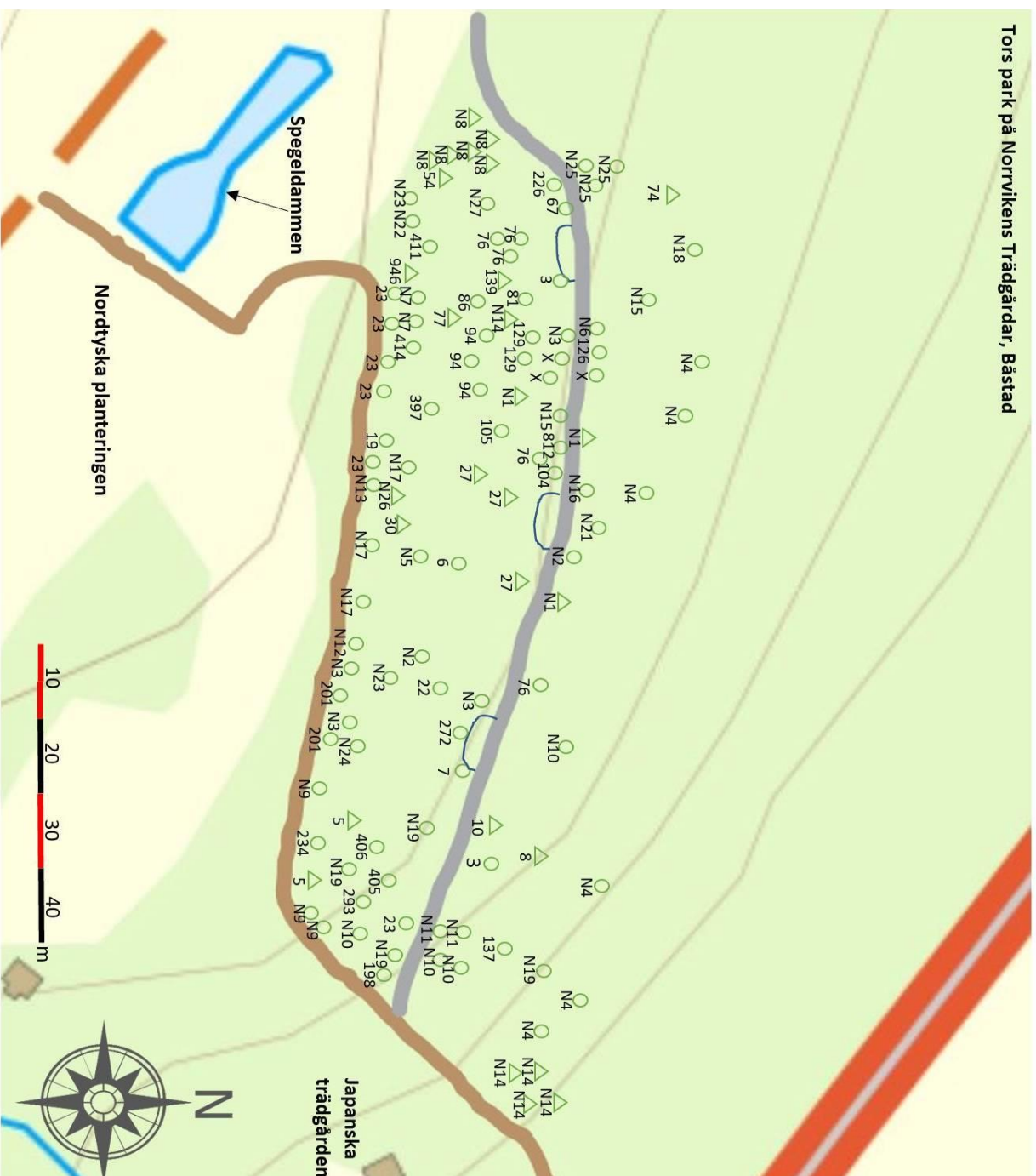
Vetenskapligt namn, svenskt namn och utbredning enligt Svensk kulturväxtdatabas, SKUD mars 2019.

växtförteckning i nummerordning

ID	Vetenskapligt namn	Svenskt namn	Ursprung enligt växtlista 2015 och förteckning 1981	Utbredning enl. SKUD
3 skylt	<i>Phellodendron japonicum</i>	japanskt korkträd	Fladalt p. -78	Japan
5 skylt	<i>Abies veitchii</i> var. <i>sikokiana</i>	shikokugran	SV Japan, ön Shikoku Mt. Ishizuchi 1.700-1.900 möh. Fladalt p.-78,-79,-80	S Japan
6 skylt	<i>Acer nikoense</i>	nikkolönn	Harry Smith No. p.-82	Japan
7 skylt	<i>Clethra barbinervis</i>	japansk konvaljbuske	Hillier p.-79	Ö Kina, Korea, Japan
8 lista+fört.	<i>Abies chensiensis</i>	shin-gran	Harry Smith No.	C Kina
10 lista+fört.	<i>Abies firma</i>	momigran	Japan, Nagano, Shimoina, Osika (S. Murai -70) Fladalt p. -80	Japan
19 lista+fört.	<i>Acer cissifolium</i>	cissuslönn	Fladalt p.-82	Japan
22 skylt	<i>Juglans mandshurica</i>	manchurisk valnöt	Fröuppdragen från träd i Gbg. bot. trädgård Fladalt p.-78	Amur, Manchuriet
23 lista	<i>Rosa roxburghii</i> var. <i>hirtula</i>	japansk igelkottsros	Fladalt p- 82	C Japan
27 skylt	<i>Abies homolepis</i> (urvalstyp från Mt Nantai)	nikkogran	Japan, Tochigi, Mt. Nantai 1.400-1.600 möh. Fladalt p.-78	Japan
30 lista	<i>Pinus nigra</i> ssp. <i>pallasiana</i>	krimtall	Fladalt p. -78	SC Europa, V Balkan
49 lista	<i>Pterostyrax hispidus</i>	epåleträd	Hillier p -79	Japan
54 lista	<i>Cryptomeria japonica</i> 'Matsumae'	kryptomeria	Japan. S. Hokkaido, Matsumae. Fladalt p.-79 - 80	Japan arten förekommer ej i nordliga japan
67 skylt	<i>Juglans ailanthifolia</i>	japansk valnöt	Fladalt p. 1979	Japan
74 skylt	<i>Abies fraseri</i>	virginiagran	Ö. U.S.A. Fladalt p.-79	SÖ USA
76 lista+fört.	<i>Cercidiphyllum japonicum</i>	katsura	N. Japan, Hokkaido, Kamikawa, Yamabe. Fladalt p.-80	Japan, C Kina

77 skylt	<i>Abies nordmanniana ssp. equitrojani</i>	trojagran	V. Turkiet Mysien (Balikesir): Kazdagh (Mt. Ida), ca 1.500 möh. Ankara 1956 via Fladalt p.-79	Ö Grekland (?), V Turkiet
81 skylt	<i>Prunus grayana</i>	pärlhägg	Orginaluppdragning ur frö från Japan, Nagano, Akasawa, 1.200 möh. Japan exp.-76	Japan
86 skylt	<i>Prunus ssiori</i>	sachalinhägg	Fröuppdragning från Japan, C. Hokkaido, Yamabe, Lindquist – Nitzelius -52 via Fladalt p.-79	Sachalin, Kurilerna, Manchuriet – N Japan
94 lista	<i>Magnolia obovata</i>	junimagnolia	Japan, Iwate, Morioka. Fröuppdragen från träd i Gbg. bot. trädgård Fladalt p. -80	Kurilerna, Japan
104 lista+fört.	<i>Acer heldreichii</i>	balkanlön	Hillier p. -80	Balkan
105 skylt	<i>Magnolia tripetala</i>	paraplymagnolia	Fröuppdragen från odlad urvalstyp hos Mr. Philip Savage, Bloomfield Hills, Mich., U.S.A. Fladalt p. -80	Ö USA
126 lista	<i>Magnolia salicifolia</i>	pilbladsmagnolia	Yenomoto -76 via Fladalt p. -80	Japan
129 skylt	<i>Magnolia sieboldii ssp. sinensis</i>	buskmagnolia	Hörsholms arb. via Fladalt p. -80	C Kina
137 skylt	<i>Ginkgo biloba</i>	ginkgo	p. mellan -79-81	Ö Kina
139 lista	<i>Pinus armandii</i>	kinesisk silvertall	Fladalt p. 1980	Burma, S, C och Ö Kina, Taiwan
198 lista	<i>Sorbus ulleungensis</i>	ullungrönn	Insamlad på ön Ullung-do, Lat. 37° 29'N., 130°48'Ö. Japan exp. -76 Fladalt p. -80	Korea: Ulleung
201 lista+fört.	<i>Rubus peltatus</i>	sköldhallon	Orginaluppdragning ur rotsticklingar insamlade i C.Japan, Nagano, Akasawa, 1.200 möh. Nitzelius 1970. Fladalt p. -80	Japan
226 skylt	<i>Corylus chinensis</i>	kinesisk hassel	Hillier p. -79	SV, C OCH S Kina
234 skylt	<i>Acer rufinerve</i>	rostlön	Japan, Fladalt p. -80	Japan
272 lista+fört.	<i>Acer tegmentosum</i>	manchurisk strimlön	Korea, Manchuriet. Fladalt p. -80	Manchuriet, Korea
293 skylt	<i>Rhododendron brachycarpum ssp. tigerstedtii x R.</i>	hybrid mellan tigerstedtii-rhododendron och	Fladalt p. -79-80	Kina x USA

	<i>catawbiense 'Grandiflorum'</i>	parkrhododendron		
397 skylt	<i>Acer cappadocicum</i>	turkisk lönn	Hörsholms arb.	Turkiet
405 lista	<i>Rhododendron insigne</i>	silverrhododendron	Hillier p. – 80	SC Kina
406 skylt	<i>Rhododendron pachytrichum</i>	fjunrhododendron		SC Kina
411 skylt	<i>Davidia involucrata</i>	wilsonnäsduksträd	Cedergren	C Kina
414 lista	<i>Cladrastis kentukea</i>	gulved		NC – Ö USA
812 lista	<i>Betula utilis ssp. albosinensis</i>	kopparbjörk		SV OCH C Kina
946 lista	<i>Pinus heldreichii</i>	ormskinntall		S Italien, V och C Balkan
N1	<i>Abies sp.</i>	gransläktet		
N2	<i>Acer sp.</i>	lönnsläktet		
N3	<i>Acer sp.</i>	strimlönn, art?		
N4	<i>Alnus glutinosa</i>	klibbal		Europa – Sibirien och Turkiet, Kaukasus, NV Afrika
N5	<i>Amelanchier sp.</i>	häggmispelsläktet		
N6	<i>Betula medwediewii</i>	kaukasisk björk		NÖ Turkiet, Kaukasus
N7	<i>Corylus sp.</i>	hasselsläktet		
N8	<i>Cryptomeria japonica</i>	kryptomeria		Japan
N9	<i>Cotoneaster sp.</i>	oxbärssläktet		
N10	<i>Fraxinus excelsior</i>	ask		Europa, N Turkiet, Kaukasus
N11	<i>Ilex sp.</i>	järnekssläktet		
N12	<i>Juglans sp.</i>	valnötssläktet		
N13	<i>Malus spp.</i>	prydnadsapel		
N14	<i>Metasequoia glyptostroboides</i>	kinesisk sekvoja		C Kina
N15	<i>Populus sp.</i>	poppelsläktet		
N16	<i>Populus cathayana x Populus lasiocarpa</i>	hybrid mellan manchurisk poppel och storbladig poppel		Kina. (<i>P.cathayana</i> finns inte i SKUD).
N17	<i>Prunus sp.</i>	körsbärssläktet		
N18	<i>Pterocarya rhoifolia</i>	japansk vingnöt		Japan, Ö Kina
N19	<i>Rhododendron sp.</i>	rododendronsläktet		
N21	<i>Salix caprea</i>	sälg		
N22	<i>Sambucus nigra</i>	fläder		
N23	<i>Sambucus racemosa</i>	druvfläder		
N24	<i>Sorbus sp.</i>	rönnsläktet		
N25	<i>Stewartia sp.</i>	skenkameliasläktet		
N26	<i>Taxus sp.</i>	idegranssläktet		
N27	<i>Quercus cerris</i>	turkisk ek		SC och S Europa, Turkiet, Syrien, Libanon
X	Vakant			

Symboler:	
Lövfällande träd och buskar	○
Barrträd och buskar	△
Makadamgång	—
Grusväg	—
Stenmur	—
Positionerna är ungefärliga	

Underlag hämtat från
Lantmäteriet som bearbetats.

Platsanalys

Tors park delas av en lång gång av makadam som löper från Japanska trädgården och ansluts till en väg som löper från campingområdet upp till Norrvikens trädgårdars västra ingång. Gången i Tors park delar upp området i en övre och en nedre del. Utmed gångens vänstra sida sett från entrén är den övre delen som utgörs av talusbranten mellan mellan- och lågplatån och ger ett intryck av att vara mycket brant. Diagonalt utmed talusbranten ovanför Tors park löper den väg som går från Japanska trädgården upp till spegeldammen och den nordtyska planteringen (se inventeringskartan s.18). Den nedre delen utgörs av en fuktigare del där grundvattnet syns främst under vintertid. Hela området har en stark naturprägel snarare än den kulturprägel som går att finna på flertalet ställen av Norrvikens trädgårdar.

Entré till Tors park. Foto: Malin Hjorth

Den Japanska trädgården ligger i anslutning till entrén av Tors park och har en yta som ger en känsla av rymd som när man närmar sig entrén ändras till en mer artrik miljö. I övergången finns en ullunggrön, *Sorbus ulleungensis*, som lyser välkomnade med sina starka färger under hösten. Ullunggrönnen blev erkänd efter att Nitzelius fann den som en ny art på den koreanska ön Ullung och tog med den till Sverige efter sin insamlingsexpedition 1976 (Nitzelius, 1983 s.168). Ett antagande har gjorts att just den här härstammar från en moderplanta som finns i Fladalt. Erland Ejder berättar att det finns ett större antal *Sorbus ulleungensis* i Fladalt som Tor G. sått av frö insamlat på Ullung och att det ur detta bestånd sedan selekterades ett par sorter som kommit i svenskt och internationellt plantskolesortiment (2019-05-24). I övrigt visar entrén upp ett tvåskiktat bestånd med underväxt av buskar. På var sida om gången finns stora askar, *Fraxinus excelsior*, en på den ena sidan och två på den andra som reser sig som pelare för att sedan övergå till ett mörkare buskage i form av rhododendron på vänstra sidan och *Ilex* på den högra sidan. Det här gör att rhododendronen och järneken *Ilex* bildar en port som man måste närma sig för att kunna se resterande delar av parken.

Utmed gången anas direkt en vildhet då det sommartid växer högt parkslide (ca 2m) utmed en del av den högra sidan av gången och ger intrycket av att naturen har tagit över. Stort exemplar av Nikkogran *Abies homolepis* kantar den vänstra sidan av gången och ackompanjeras av en mindre gran *Abies* på den högra sidan som sedan utmed gången växlas med lövträd såsom popplar och björkar av andra arter än de vi vanligtvis ser i Sverige. I huvudsak upplevs platsen som ett tvåskiktat bestånd med ett välutvecklat mellanskikt av främst trädarter som är sirliga och rangliga. Några enstaka hasslar kan ses som ett glest buskskikt och även parkslidet kan upplevas som ett buskskikt och på så sätt ge ett treskiktat bestånd på sina håll men i huvudsak finns här inget buskskikt mer än vid entrén.

Växelvis upplevs platsen som rofylld. Det är en lugn oas där det är tyst och lugnt och som besökare finns inga störande element i form av livliga aktiviteter eller buller. Den vilda karaktären kan också ge ett intryck av att vara mindre rofylld, då det är en mer naturlig miljö med nedfallna grenar och kvistar. Samtidigt finns det stora fålt av stor bitterskråp *Petasites japonicus* var. *giganteus*, som har spridit sig nästan genomgående på den högra sidan av gången. Det här kan ge en karaktär av både vildhet och rofylldhet, då den finns i så stor utsträckning och på så sätt kan se genomtänkt ut och ge ett städat intryck. Det som genomgående beskriver platsen är att den är artrik då träden har varierande karaktär och står placerade nära varandra på vissa ställen. Det här bryts upp på vissa ställen, framförallt på den vänstra sidan och skapar en rymd som ger utrymme att betrakta de stora individerna på håll. Till exempel trädet längst in i parken, där den japanska vingnöten *Pterocarya rhoifolia* ger ett intryck av att besökaren befinner sig på en annan breddgrad.

Vintertid är karaktären annorlunda så mycket av lövverket på träden försvinner vilket gör att platsen upplevs som mycket ljusare och har en större rymd. Örtskiktet med stor bitterskråp *Petasites* har nu helt försvunnit och den mörka sankta marken blir mer synlig. Buskskiktet i form av parkslidet står med sina nakna bruna hängande kala stänglar kvar. Utmed gången syns även några halvmåneformade rester av en låg mur kvar. Muren är inte högre än 20-30cm och ca 2m lång där stora stenbumlingar ligger placerade ovanpå varandra med sin platta del vänd mot gången som för att bilda en slät vägg.

Rester av låg mur, Tors park 5 februari 2019. Foto: Malin Hjorth

Ur tillgänglighetssynpunkt har platsen en välkomnande öppen entré men som i och med sitt mörkare buskskikt skapar en port som gör parken mindre synlig. Makadamgången är här vid entrén gräsbeklädd och förstärker intrycket av att naturen har tagit över jämfört med den väg som löper utmed Tors parks entré vilket kan ge intrycket att det är ett område som inte är till för besökare. Uppe vid spegeldammen finns en skylt med en pil ned mot den väg som leder mot Japanska trädgården men förutom det finns inga skyltar närmare ingången till Tors park vilket kan göra att besökarna inte hittar hit.

Strax efter entrén till Tors park, mörkare buskskikt på varje sida om den gräsbeklädda gången som på höger sida övergår till parkslidets rödorangea färg under momigranen Abies firma. Tors park 5 februari 2019. Foto: Malin Hjorth

Tor G:s egna tankar och idéer om parken

Växtmaterialet

När Tors park anlades 1978-1980 (Växtlista 2015) var Stiftelsen Norrvikens trädgårdar ägare av parken. Ingemar Tengwall, som var platschef mellan åren 1973-84, intervjuades tillsammans med sin son Johan Tengwall som arbetade som förman mellan åren 1979-1984. Detta för att få mer fakta om Tors park och hur det gick till när den anlades. Då Håkan Kirkhoff som var arbetsledare under anläggandet av Tors park tidigare berättat (2019-02-07) att Tor G. arbetade som konsult ställdes frågan om hur det gick till när Tor G. anställdes som konsult. Ingemar berättar att det var Tors eget initiativ att söka upp Norrvikens trädgårdar för ett samarbete. Han såg ut ett område som han själv skulle kunna tänka sig skulle passa för sina växter. I och med hans resa till Japan 1976 så hade han enormt mycket material i Fladalt som han inte hade utrymme till att fortsätta bevara. Då Norrvikens trädgårdar inte hade mycket medel att röra sig med fick inte Tor G. någon ersättning i form av pengar. Istället bjöds han in som en del av personalen och fick vara med på personalfester samt fick hjälp med en del skötsel i Fladalt berättar Ingemar. Ur Tor G.s egen trädgårdsdagbok kan man läsa om hans tankar:

”Besökte Norrviken, sade adjö för säsongen till Ingemar Tengwall, som återgår till sitt andra jobb i Malmö och Jönköping. Uno Hagström blir kvar på Norrviken. Vi skall diskutera fortsättningen där, speciellt utmed den väg som skall renoveras. Stora möjligheter att genomföra ett hortikulturellt, landskapligt och dendrologiskt tilltalande ”Woodland garden” finnes. Befintliga *Fraxinus exelsior* är mellan 25-30 m, vilket visar markens bonitet och en god grundvattentillgång. Kanske kan jag få genomföra min gamla önskan att här plantera grupper av *Careya*, framförallt ”shagbark hickory” som här bör kunna nå optimum av utveckling. Mellan exemplar och grupper av *Abies homolepis* och *Abies sikokiana* bestånd av *Prunus sargentii*, *Juglans ailanthifolia*, japanska lönnar, *Pterocarya* och andra träd.

Solitärer av min *Populus lasiocarpa* och så *P.wilsonii*. Och så *Rhododendron* och azaleor i rikt mått.”

Här kan man genom Tor G:s målande text utläsa vilka drömmar och planer han hade för parken och också att de planerna diskuterades tillsammans med ledningen på Norrvikens trädgårdar. Vidare kan man läsa att han är så hängiven sin nyfikenhet i att anlägga ett ”Woodland garden” att det drabbar honom ekonomiskt.

”Igår lämnade jag 5 *Juglans mandshurica*, 6 *Prunus sargentii*, och 1 stor *Populus lasiocarpa* (fröuppsådd) till Norrviken. Det förefaller mig nästan osannolikt att jag har ”fritt fram” i Norrviken. Hoppas i fortsättningen få tillfälle att genomföra en enligt min mening idealisk woodland garden i det askbevuxna parti, som vetter mot Laholmsbukten. Balansen mellan min egen ekonomi och önskan att vara moderat i prissättningen på träden för Norrviken, är sannerligen ej lätt att hålla.”

Tor G. Nitzelius, dagbok 5 april 1978

En fråga till Ingemar Tengwall ställs om vad syftet var med parken. Ingemar berättar att Tor G. ville skapa en skog i stenåldersformat och att växterna skulle vara sådana som fanns innan istiden. Även Håkan Kirkhoff (2019-02-07) nämner något liknande vid en telefonintervju att tanken var svenska klimatet före istiden. Han blir ändå lite osäker över sitt svar och hänvisar till Uno Hagström för att få mer information. I åtgärdsplanen från 2003 går det att läsa:

”Grundtanken var att med hjälp av Tors växtmaterial insamlat vid expeditioner framförallt i Korea, Japan o östra USA, återskapa en naturtyp liknande den i Norra Europa före istiderna.”

Whålstedt & Tengwall, 22 augusti 2003.

Sverige har åtminstone under tre perioder helt eller delvis har varit täckt av flera tusen meter tjocka landisar. Mellanperioderna, de så kallade interglacialerna, kännetecknades av ett varmare klimat som liknade vårt nuvarande skriver Carl-Axel Jansson (Nitzelius & Vendel, 1966 s.223).

Vid ett telefonsamtal med Erland Ejder (2019-02-20) nämner han det här. Erland Ejder var en god vän till Tor G. och så dendrologiskt intresserad att han bland annat har gjort en sammanställning av växtmaterialet i Fladalt. Han berättar att det här tankesättet med klimatet som Tor G. hade kan ha sitt ursprung i det Tor G. benämner *Paleo-ekotyper* i sin bok ”*Träd i när och fjärran*” men han nämner också begreppet i en artikel om ”*Drafile arboretum*” (Lustgården, 1976 s.24) i samband med begreppet *ekologiska relikter* som ska betyda detsamma. I boken ”*Träd i när och fjärran*” skriver Tor G. om hur han i många fall tvivlar på breddgrads- och höjdlägestesen utan hypotetiskt antar att vissa växter som hittats i södra Japan och södra Korea har bevarat sin köldresistens från kallare epoker trots att deras ekologiska situation har förbättrats från kalltempererade eller boreala till milda, varma eller subtropiska klimatförhållanden.

” - jag är inte utbildad genetiker och har kanske fel - att övergången från ett kallt till ett varmare klimat, dvs det som följde istiden eller (som i Japan) dess verkningar, inte nödvändigtvis behöver betyda ett eliminerande av den genetiskt betingade köldresistensen.”

Tor G. Nitzelius, *Träd i när och fjärran* 1983, s.130

Vidare skriver han att det finns speciella förutsättningar när det gäller den geologiska utvecklingen som Japan har haft i och med att den var förenad med det asiatiska fastlandet, bergskedjornas läge osv som inte kan jämföras med exempelvis östra USA (Nitzelius, 1983, s.130).

Tor G. har under hela sitt vuxna liv haft en vilja att baserat på kunskapen om svenska odlingsvillkor och växtförutsättningar för exoter som troligtvis är lämpliga för Sverige föra in dem och testa dem (Flinck, 1989). Det här är något som också bekräftas i Tor G:s trädgårdsdagböcker.

Den 16 juni 1978 beskriver han hur han metodiskt vill undersöka växternas beteendemönster antingen på Fladalt eller inom Norrvikens odlingsområde. Exemplet rörde två plantor av *Magnolia kobus* som han samlat som frö vid Nikko i Japan 1976, kanske skulle de ha ett bättre beteendemönster än den nordliga arten.

Han skriver vidare den 30 april 1979 hur han hoppas kunna använda Norrviken när han provar hårdighet och fenologi av nikkogran *Abies homolepis*.

”Jag var i Norrviken 2 timmar, inspekterade och hämtade 5 kloner *Populus lasiocarpa* för ympning i Alnarp”

Tor G. Nitzelius, dagbok 27 mars 1983

Den här anteckningen visar att han även har fört växtmaterial från Norrvikens trädgårdar och vidare. I anteckningarna kan det även utläsas att han använde Tors park som han inledningsvis kallar ”*nya dalen*” för att sedan övergå till ”*Naturdalen*” och slutligen ”*Min dal*” till att skola plantor i innan de flyttas vidare inom Norrvikens trädgårdar.

”Min *Magnolia x bicolor* flyttas i vår upp till soulangeana-kvarteret.”

Tor G. Nitzelius, dagbok 17 februari 1989

Här syftar han på det magnoliakvarter som ligger mellan renässansträdgården och bigården inom Norrvikens trädgårdars område. Eftersom han tyckte att magnolior var aristokraterna bland blommande träd, lät han övertyga Dagmar Abelin (Rudolf Abelins dotter) att de hörde hemma på Norrvikens trädgårdar (Åsheden, 2004). *Magnolia x bicolor* var det arbetsnamn som Tor hade på den som senare blev namnsatt som *Magnolia x gothoburgensis* och är en hybrid han skapade mellan *Magnolia obovata* och *Magnolia wilsonii* berättar Tor Nitzelius j:r (2019-02-09).

Dagboksanteckningen vittnar om att han inte bara flyttade växter från Tors park till andra delar utan han fick även vara med och anlägga nya områden på Norrvikens trädgårdar. Som redan nämndes ovan Magnoliakvarteret men också Körsbärsträdgården (Simonsson, 2015) och i hans dagboksanteckning nämner han även den kanske mer okända ”*Kobusvägen*” (Tor G. Nitzelius, dagbok 27 mars 1983).

Tors park blir till en början inte som han har tänkt sig. Den 17 maj 1982 skriver han att det delvis är ett misslyckande eftersom det finns krita i marken vid entrépartiet. Det här betyder att han hittat kalksten som troligtvis ger effekten att det höjer pH värdet på platsen vilket gör att de växter som behöver lägre pH troligtvis inte har klarat sig så bra här. Även den 27 mars 1983 uttrycker han sin frustration över att varken barr- eller lövträd verkar trivas på platsen. Han har även problem med den nedre delen av parken som är den fuktiga delen.

”I den nedre delen mest allting dött, antingen av fuktighet eller giftverkan från kalken. Även *Cryptomeria* (i den nedre delen) såg något sjuklig ut. De i övre delen helt intakta.”

Tor G. Nitzelius, dagbok 16 maj 1986.

Här kan vi utläsa att det har planterats *kryptomeria* i den nedre delen. Några sådana exemplar finns inte kvar idag enligt den senast inventeringen (se inventeringskartan s.17).

När det gäller namnet har han som nämnts tidigare kallat den ”*nya dalen*” för att sedan övergå till ”*Naturdalen*” och slutligen ”*Min dal*”. När jag frågar Sven-Åke Johansson om vad de kallade den platsen så berättar ha att de sa ”*där nere*”. På inventeringskartan från 1980 är den benämnd som ”*Skogsträdgården*” men det är oklart vem som har gjort kartan. Antingen är det Tor G. själv eller Uno

Hagström. I förteckningen från 1981 är den benämnd som "*Naturträdgården*". Det här visar på att det troligtvis inte hade satts något namn när växtmaterialet planterades utan att namnet "Tors park" förmodligen har tillkommit strax efter att anläggandet var färdigt.

Växternas geografiska ursprung

I inventeringslistan kan man urskilja växtmaterialets ursprung som hämtats från växtlistan från 2015 och förteckningen 1981. Här är mycket av materialet kopplat till Fladalt och vilket år det planterades på Norrvikens trädgårdar. Johan Tengwall berättar i intervjun om planteringen. Han beskriver att Tor G. pekade ut vilka plantor som skulle grävas upp, därefter transporterade de plantorna i Tor G:s bil för att sedan få instruktioner var de skulle grävas ner i Tors park.

Tor G. fick med sig mycket material hem från sin sista insamlingsresa till Japan innan pension 1976. Troligtvis har mycket kommit till Fladalt då Göteborgs botaniska trädgård hade för mycket material från tidigare Kina expeditioner att ta hand om. Det här kan vara förklaringen till att mycket av materialet härstammar just från Japan förklarar Björn Aldén (2019-02-14) som övertog Tor G:s tjänst på Göteborgs botaniska trädgårdar efter att Tor G. gick i pension.

Tor G. hade mycket fröutbyte mellan vänner berättar Erland Ejder (2019-02-20). Det här gör det svårt att exakt avgöra vad som menas när ursprunget är något annat än Fladalt. Tor G. skriver att han hade en brevväxling efter sin resa 1976 med Carl Ferris Miller som han utbytte växtmaterial med. De träffades i Seoul samma år och höll efter det kontakten. Det här resulterade i att Nitzelius fick ytterligare material från Millers insamlingsresor till Ullung 1980 och 1981 och från andra delar av Korea. En utförligare beskrivning om vilket växtmaterial det gäller finns att läsa om i boken "*Träd i när och fjärran*" (Nitzelius, 1983).

Harry Smith har nämnts som ursprung på ett par plantor (*Abies chensiensis* och *Acer nikoense*). Materialet har troligtvis mellanlandat i Göteborgs botaniska trädgård och Fladalt innan det kommit till Norrvikens trädgårdar.

Flertalet plantor från Hillier nämns. Hillier är en respekterad plantskola i England och står bakom boken "*The Hillier Manual of Trees and Shrubs*". Erland Ejder (2019-02-20) berättar just att Tor G. hade många internationella vänner inom dendrologin men vad gäller Hillier så tror han att det skulle kunna vara inköpt material därifrån.

S. Murai 1970 är omnämnd och ska enligt Björn Aldén (2019-02-14) troligtvis vara en av kontaktpersonerna Tor G. hade i Japan likaså Yenomoto.

Hörsholms arboretum ligger i Danmark. En av deltagarna i Tor G:s sista insamlingsresa i Japan 1976 var Tor Find Günther Christensen, lektor och ansvarig för lignosmaterialet i Hörsholms arboretum (Nitzelius, 1983) som skriver att han har lärt känna Tor G. från talrika besök i Danmark, exkursioner och möten i nordiska länder och inte minst från Japaninsamlingen 1976 (Christensen, 1989 s.17) som organiserades av Nordisk Arboretumsudvalg (Erland Ejder. 2019-05-24).

Ett exemplar av *Prunus ssiori* har nämnts som ursprung Lindquist-Nitzelius. Eftersom den första Japanexpeditionen Tor G. gjorde var 1952 tillsammans med professor Lindquist (Aldén, 1989 s.10) kan bara ett antagande göras att det efter den resan har hämtats hem till Göteborgs botaniska trädgård för att sedan ha förökats i Fladalt innan den hamnat i Norrvikens trädgårdar.

Utformning

Tors parks naturliga topografi har bevarats och en gång mellan rasbranten och den blöta marken har anlagts. Johan Tengwall berättar i intervjun om planteringen. Han beskriver att Tor G. pekade ut vilka plantor som skulle grävas upp, därefter transporterade de plantorna i Tor G:s bil för att sedan få instruktioner kring var de skulle grävas ner i Tors park. Vid intervjun med Peter Linder (2019-04-01) så berättar han att Tor G. eller Uno Hagström tidigare berättat för honom att tanken var att när man står på den grusväg som leder upp till spegeldammen, så skulle man inte ha så högväxande individer. Man ville kunna blicka ut över Tors park och kunna se grantopparna från ovan.

Gången

Från en tidig karta från Norrvikens trädgårdar (u.å.) kan man utläsa att gången går rakt in för att sedan sluta med en återvändsgränd (Simonsson, 2015 s.157). Det här kan tydligt ses på inventeringskartan från 1980, något som också bekräftas av Johan Tengwall och även av Sven-Åke Johansson vid intervjuerna.

Gången var så smal att man knappt kunde mötas, man anlade därför några sittplatser som besökarna kunde slå sig ned vid och som också fungerade som en slags mötesficka för besökarna berättar Johan Tengwall (2019-03-01). Här placerades bänkar som var vita minns Sven-Åke Johansson (2019-03-11). Hela gången utgjordes av makadam (Tengwall, 2019-03-01; Johansson, 2019-03-11).

Skyltning

Skylt fanns av fernissat trä med svarta texten ”Tors park” nere i Japanska trädgården som pekade in i Tors park medan en annan pekade mot den Japanska trädgården (Sven-Åke Johansson, 2019-03-11). Alla träd hade skyltar som stansats ut med hjälp av en stansmaskin av Johan Tengwall och var sedan fästa på en trästolpe intill träden (Johan Tengwall, 2019-03-01).

Skötsel

I Tor G:s trädgårdsdagbok kan man utläsa hur han vill att parken ska skötas.

I samband med att han skriver om att *Cryptomeria* inte mår bra i nedre delen men att de i övre delen mår bra konstaterar han att det behövs viss gallring.

”Där behöver dock gallras bland skärmträden.”

och

”Många Rhododendron måste undanröjas.”

Tor G. Nitzelius, dagbok 16 maj 1986.

Förutom att han vill att det ska gallras kan vi läsa om att han även försökte bevara de stora träden i så stor utsträckning som möjligt genom trädflytt.

”En del stora träd längst in (2 *Pterocarya* och 2 *Juglans ailanthifolia* skall försöksvis flyttas i st för att huggas. En numera vacker, manshög *Abies recurvata* flyttas till mitten av dalen. 1 *Acer tegmentosum* flyttas en bit. Gallring har gjorts så att det hela ser bra ut bl a nere kring *Metasequoia*.”

Tor G. Nitzelius, dagbok 17 februari 1989.

Sven-Åke Johansson (2019-03-11) minns momentet med gallringen i den nedre delen.

”Han hade ju problem med den nedre delen, där var ju så blött. Bland annat tog vi ner valnötsträd. Det blev ju inte så många kvar där.”

Sven-Åke Johansson, 11 mars 2019

Vidare berättar Sven-Åke att man försökte gräva ett dike från gång till alsumpskog med hjälp av en liten grävmaskin men att arbetet försvårades då grävmaskinen välte.

Han berättar även att Tor G. var i parken ungefär en gång i veckan och tittade till Tors park. Efter det kunde han komma och berätta om det var något särskilt som behövde göras med skötseln. De träd som dog togs bort utan några instruktioner av Tor G (2019-03-11).

Utveckling och skötsel fram till idag

Hur har växtindividerna utvecklats?

Många av barrträden är idag stora individer som tar plats. Här utmärker sig nikkogranen *Abies homolepis* som halvvägs in utmed gången möter oss och tar upp stor plats. Så gör även flertalet av de andra granar och tallar, framför allt på den södra sidan utmed slänten men även ett bestånd av kryptomeria släpper nästan inga andra individer nära inpå sig. Det här gör parken tät på sina håll. Som ett resultat av detta så kvistensar sig en del barrträd i nedre delen av kronan och de flesta lövfällande individer i deras närhet kämpar med att hitta ljuset över trädtopparna. Dessa lövfällande individer blir därför taniga och sirliga och har ibland karaktären av en svajande stam. Längst in på just den södra sidan upp mot slänten finns flertalet magnolior som är semisekundärer, dvs de behöver inledningsvis det skydd som dessa omgivande träd ger för att sedan när de vuxit sig stora klara sig mer på egen hand. En del av dem har fått en liten ljuslucka och lyckats skapa sig en plats men många av dem ser något uppgivna ut och nedtryckta i kronan eller kraftigt sneda för att de inte har fått de ljus som de sedan länge längtat efter.

Vid entrépartiet står ett rhododendronbestånd där individerna nu vuxit sig så stora att det nästan går att gå under dem. Här kan man se att några har fällts, troligtvis för att de har växt sig så stora att de skuggat ut andra eller dött. På andra sidan gången på den norra sidan står två stora järnekar *Ilex* som verkar trivas, likaså beståndet av *Metasequoia glyptostroboides* som står lite längre bort men som även det har flertalet av sina grenar vända mot solljuset. Här finns också två granar, shin-granen *Abies chensiensis* och momigranen *Abies firma* som ser ut att trivas. Bland lövträden finns några stora exemplar. Värt att nämnas är bland annat popplarna med en jättestor poppel på den vänstra sidan om gången mellan de två sista fd sittplatserna. Det här exemplaret ser ut att ha ett kraftigt rotsystem som inte ser ut att ge vika för någon. Den kastar sina kraftiga rötter uppåt slänten över den stora granens rötter som står ovanför den. Likaså den hybridpoppel *Populus cathayana* x *Populus lasiocarpa* som står på andra sidan gången står stabilt men är inte lika explosiv som den poppel som nämndes tidigare.

På den norra sidan längre in i parken står ett stort ståttigt exemplar av en japansk vingnöt *Pterocarya rhoifolia* omnämnd som ett av de större exemplaren som går att skåda jämte ett på Göteborgs botaniska trädgård (Slagstedt och Sjöman, 2015). Det japanska korkträd *Phellodendron japonicum* ser ut att ha fått kraftiga dubbeltoppar. Det här ses även hos andra lövfällande träd i parken och kan på sikt leda till fläkskador. Just det här exemplaret som finns längre in till vänster om gången har fått en mossansamling i bifurkationen dvs där stammen delar sig och blir till två grenar som på sikt kan leda till att väta letar sig in i stammen och stabiliteten hos de två grenarna försvagas på så sätt snabbare. I den nedre delen som vetter mot norr kan lava ses i hela kronan på en del individer som ett resultat av att det är så fuktigt. Ytterligare träd som bland annat en *Acer tegmentosum* uppvisar svamptillväxt

utmed hela stammen. Något som Erland Ejder förklarar skulle kunna ha att göra med att *Acer tegmentosum* är mycket tidig på våren och har på Fladalt visat sig lätt få frostsador i kambiet med sekundära svampinfektioner (2019-05-24).

Hur har utformningen av parken förändrats?

Idag går gången från Japanska trädgården och rakt in i parken för att sedan svänga snett upp mot branten och ansluta till en väg som går från campingen upp till mellan platån och den entré till Norrvikens trädgårdar som finns i västlig riktning.

Från en rapport från 2001 kan en gång ses på en områdesöversikt, den går inte ända fram till campingvägen (Nilén, 2001). Det här visar att den del av gången som skapar en sväng för att sedan gå rakt upp mot branten är en nyare del som inte fanns med i den ursprungliga planen. Vid intervjun med Johan Tengwall (2019-03-01) och Sven-Åke Johansson (2019-03-11) bekräftas det, att den inte fanns under tiden de arbetade med parken. Innan så slutade det med en återvändsgränd ungefär där den sista bänken stod. Gången är idag gräsbeklädd en lång bit in i parken på sina håll för att sedan övergå till makadam material som blir tydligast i den redan nämnda svängen som går uppför branten.

Resterna av sittplatserna kan idag urskiljas som tre halvmåneformade rester av en låg mur gjord av stora stenar där den släta sidan av stenen vetter in mot gången och bildar en vägg. Framför muren står nu inga bänkar, när de försvann är det ingen av de intervjuade som minns.

Skyltarna där det stod "Tors park" försvann någon gång under sista året som Sven-Åke Johansson arbetade där vill han minnas. I Helen Johanssons blogg från 2008 kan man se en liten och till synes ny svart träskylt med vit text "Tors park" som satts ned med hjälp av två små armeringsrör så att den hamnar precis ovanför markytan. Var den stod har inte kunnat utläsas. Idag finns inga skyltar med texten "Tors park" i direkt anslutning till parken. En nyare skylt står idag vid spegeldammen som pekar med två pilar ned mot den Japanska trädgården. Den ena med texten Japanska trädgården och den andra med texten Tors park. Skyltningen inne i Tors park som fanns vid lignoserna är idag i många fall trasiga eller saknas. Särskilt de som Johan Tengwall tidigare beskrivit att han stansat ut. Det finns ytterligare en annan modell på skylt som är i metall med svarta bokstäver som är gjord på Stockholms stämpelfabrik. När de här skyltarna gjordes är oklart.

En av lignosernas skylt i Tors park ligger trasig på marken. Foto: Malin Hjorth 2019-02-21

Hur har parken skötts och använts?

Den sista dagboksanteckningen Tor G. lämnar efter sig om Norrvikens trädgårdar är från den 17 februari 1989. Vad som sker efter det med parken är något oklart. En möjlighet finns att Tor G. tittade till Tor Park även efter det fram till 1999 då han gick ur tiden. Frågan om hur de skötte Tors park när Tor G. inte längre fanns ställdes till Sven-Åke Johansson.

” Vi var ju inget folk så vi hannt inte med det.”

Sven-Åke Johansson, 11 mars 2019

Möjligen kan det här ha sin grund i de ekonomiska svårigheter som Norrvikens trädgårdar många gånger har mötts av genom historien. Stiftelsen Norrvikens trädgårdar överlämnade driften till sitt nya bolag Norrvikens Trädgårdar AB (NTAB) som bildades 1985. NTAB slöt ett arrendeavtal med NCC (f.d. Nordstjernan) och PEAB för att driva trädgårdarna (Grauers, 2013). Ur en rapport kan man läsa att Norrvikens trädgårdar ska ha missköts under 1990-talet (Nilén, 2001) något som kan ha sin förklaring i att det fanns ekonomiska svårigheter inom driften.

NCC lämnade styrelsen för stiftelsen år 2000 och Båstad kommun utsåg nya ledamöter i stiftelsens styrelse. I det här skedet avbryter NTAB arrendeavtalet. År 2001 försöker kommunen få andra aktörer att intressera sig för anläggningen så att den ska kunna leva vidare och anlitar landskapsarkitekten Ulf Nordfjell för att utarbeta en utvecklingsplan för trädgården (Grauers, 2013).

”Tors Park består av den växtsamling av asiatiska växter från Tor Nitzelius resor i Asien, som Göteborgs botaniska trädgård bidragit med. Tors park ses över och kompletteras med växter i samråd med Rune Bengtsson, SLU.”

Utdrag ur Norrvikens trädgårdars utvecklingsplan skriven av Ulf Nordfjell 2001.

Att Tors park består av växter från Tor G:s resor har kunnat styrkas men inte att Göteborgs botaniska trädgård har bidragit med dem mer än att vissa individers ursprung troligtvis hämtats därifrån innan de kommit från Tor G:s Fladalt. Uppgifter om att Rune Bengtsson har varit involverad i komplettering av växter har inte heller kunnat bekräftas i andra källor. Det skulle kunna vara så eftersom Tor G. gjorde sin sista japanexpedition tillsammans med Rune Bengtsson och de delade många av sina tankar och arbetade mycket tillsammans. I förteckningen från 1981 nämns Rune Bengtsson i det avseende att *Populus wilsonii* x *P. lasiocarpa* har haft sitt ursprung från Bengtsson, Lorentzon samt Nitzelius 1975. Även en *Rhododendron metternichii* har gått från Nitzelius 1970 via Rune Bengtsson innan den planterades inom Norrvikens område 1980. Det här visar att Rune Bengtsson troligtvis har tagit del av Tor G. Nitzelius tankar under tiden Tors park anlades. Även Kenneth Lorentzon ska ha varit involverad i Norrvikens trädgårdar berättar han för undertecknad under en föreläsning. Det finns en del växtmaterial som enligt förteckningen från 1981 har sitt ursprung från Kenneth Lorentzons trädgård. Eftersom förteckningen innefattar både Tors park och Japanska trädgården är det svårt att avgöra hur stort engagemanget varit i just Tors park efter Tor G:s bortgång när det gäller komplettering av växtmaterial.

Norrvikens exploaterings AB (NEAB) kommer in år 2001 för att finansiera Norrvikens trädgårdar. Under den här tiden arbetade Gertrud Flote Rosén som trädgårdsmästare under tre säsonger mellan åren 2001-2003. Gertrud berättar att under hennes tid där var det mycket Abelins trädgårdar som var i fokus. Hon förklarar att hon sista året gjorde en inventering i Tors park med hjälp av de skisser och planteringsplaner som Tor G. hade lämnat efter sig i arkivet som fanns i Villa Abelins källare. Hon berättar om hur hon upplevde platsen under sin inventering.

”Känslan var att den hade varit anlagd och försummad och igenväxt, mycket var dött”

Gertrud Flote Rosén, 8 mars 2019

Gertrud sökte pengar för att gå vidare med en restaurering men i och med att hon blev uppsagd (när Norrvikens Trädgårdar AB (NTAB) ville arrendera ut Norrvikens trädgårdar) så drogs pengarna tillbaka (2019-03-08).

NTAB arrenderar ut trädgårdsanläggningarna till den danske trädgårdsmästaren Tage Andersen 2004. Det här bidrog till ökade publikintäkter men Andersen och NTAB kom inte överens om ett fortsatt samarbete så arrendet upphörde (Magnusson & Täckström, 2013) 2007.

Efter att Tage Andersen lämnar Norrvikens trädgårdar så får Akademi Båstad tillträde tillsammans med stiftelsens NTAB och deras anställda. Fredrik Thomée, lärare och administrativt delaktig vid den trädgårdsmästarutbildningen (KY-utbildning på Akademi Båstad) som hölls vid Norrvikens trädgårdar, berättar att det skulle hållas en trädkonferens den 14 februari 2008. Det var inför den som man ville göra en nylansering av Tors park.

”Jag minns att det fanns mycket parkslide, lönnar, kopparbjörk och då röjde man och fick utföra lättare beskärningar”

Fredrik Thomée, 14 februari 2019

Det här skriver Helen Johansson (tidigare elev vid Akademi Båstad) om i sin blogg.

”Den är så eftersatt att jag är rädd att en del besökare inte ens vet om att den finns”

Vilket visar att det troligtvis var svårt att upptäcka Tors park på grund av att den inte hade skötts. Vidare skriver hon:

”När jag och Camilla är klara ser man bl a en fin rostlönn (*Acer rufrinerve*) och två Shikokugranar (*Abies sikokiana*). Vi har också skapat en pelarsal under rhododendronen. Där hittar vi en fin gammal stubbe.”

Helen Johansson, 19 oktober 2008

Fredrik Thomée berättar att man lade träflis istället på den överväxta makadamgången för att leda in besökarna i parken. Man utarbetade även en besökskarta inför säsongen 2008 där Tors park var med (2019-02-14).

I en miljökonsekvensbeskrivning som utfördes av SWECO för Båstad kommun går det att läsa:

”Detaljplan och skötselplan för trädgårdarna skall utgöra en plattform för den långsiktiga driften – med det överordnade målet att säkra och utveckla Norrvikens Trädgårdar som en viktig besöks-trädgård för kultur- och trädgårdsvänner.”

Sjöström & Svensson, 2008

I den skötselplanen som här nämns från 2008 omnämns inte Tors park (Skötselplan, 2008).

År 2012 beslutar Stiftelsen för Norrvikens trädgårdar att sälja hela anläggningen till Lilla Båstad AB. Efter att stiftelsen satts i konkurs (Magnusson & Täckström) blir det här verklighet i februari 2013 (Grauers, 2013).

Sedan 2013 finns inga uppgifter på om området har haft någon skötsel.

Under platsbesöken i februari och mars 2019 noteras att rester av stolpar och hönsnät finns. Troligtvis något som sattes vid planteringen av lignoserna för att förhindra rådjur och kaniner från att skada stammen. Ett träd uppvisar märkbart stora skador utmed stammen där trädet har försökt övervalla under en lägre tid. Det har dessutom fått en blå spraymarkering. En gul spraymarkering kan ses på ytterligare ett träd. Några stubbar kan ses framför allt i det blöta området men även i det brantare området men inget som ser nyare ut. Några fåtal träd har fallit, här utmärker sig den ask som ligger tvärs över gången. Den här delen av gången som går upp i en sväng mot vägen som går från campingområdet ser ut att vara anlagd under ett senare skede med en nyare makadam som underlag.

Diskussion

Hur parken ser ut jämfört med hur Tor G. ville att det skulle bli

Så som parken ser ut idag så anar man att den har försummats sedan Tor G.s bortgång. I det hänseendet tror jag inte att Tor G. ville att det skulle bli så. Förhoppningen var nog att någon annan skulle ta vid och kunna tillföra nytt växtmaterial i takt med att parken förändras. Då de ekonomiska tillgångarna var begränsade för Norrvikens trädgårdar tror jag att platsen ändå har anlagts med just det i baktanke. Platsen i sig skulle inte kräva något annat än en extensiv skötsel och på så sätt vara mer ekonomisk försvarbar än en intensivt skött plats. Den extensivt skötta platsen får jag även ett intryck var mer tilltalande för Tor G. som gillade att se naturen som den en gång naturligt hade skapats.

Att parken har försummats tror jag delvis beror på ekonomiska svårigheter men också på att stilträdgårdarna som Rudolf Abelin en gång skapade har prioriterats. Jag tror även att det har saknats kunskap om växtmaterialet som är så speciellt och ovanligt. Avsaknad om kunskap om hur växtmaterialet samspelar med varandra och vilka skötselinsatser som behöver göras i och med det kan också vara en orsak till att så få ingrepp av skötsel utförts.

Att parken inte har fått så mycket skötselinsatser på senare år har lett till att många individer har förlorats men även att många har fått växa fritt. Det gör att man tydligt kan iaktta hur de kan samspela med varandra som stora exemplar men också hur de kan konkurrera med varandra.

En faktor som också kan ha påverkat parken är stormarna som säkert kan ha bidragit till att vissa träd har försvunnit. Den stormen som oftast nämns som förödande för skogsbruket var stormen Gudrun som här troligtvis har haft en mindre påverkan på Tors park då vinden kom från sydväst. Kanske har parken på så sätt skyddats mycket av åsen och branten. Vid platsbesöket så noterades en motorsågs sågad vedbit och en skylt med *Gleditsia japonica* brevid. När jag räknade årsringarna på den så kommer den upp i 26 år. Om den hypotetiskt skulle ha planterats 1979 så skulle 26 år senare leda till att vi hamnar på år 2005 som också är det året då stormen Gudrun drog förbi. I förteckningen från 1981 ses en *Gleditsia japonica* med nr 91 som planterades 1979. Kanske kan det vara stormen som var en anledning till att trädet fälldes men det är bara något som kan spekuleras kring. Ytterligare anledning skulle kunna vara att det på något sätt har utgjort en säkerhetsrisk som en följd av ett svampangrepp eller annan sjukdom.

Den nya delen av vägen har troligtvis tillkommit under den senaste 15 års perioden och tillhör inte ursprungsidén. Varför det här har gjorts har inte närmare undersökts men ett antagande är att arbetsfordon lättare skulle kunna komma in och eventuellt ta hand om träd som fällts eller rasat. Under platsbesöket noterades markeringar i form av en gul och en blå prick på två träd. Vad markeringarna betyder har jag inte kunnat få svar på men en hypotes vore att det skulle kunna vara en markering för att tunga arbetsfordon inte ska röra sig längre in i parken för att inte riskera att fastna i och med att marken är väldigt blöt nedanför gången.

Utvecklingspotential

”Ett par trädgårdsparkanläggningar, nämligen Norrviken och Sofiero, har ett så rikligt växtmaterial (Norrviken med framför allt Nitzelius ”arboretum”; Sofiero med rhododendron), att de har stort dendrologiskt intresse.”

Ur tidskriften Lustgården, Karl Evert Flinck, 1995

Visserligen var Karl Evert Flinck och Tor G. vänner (Erland Ejder, 2019-02-20) men mycket ligger i det han skriver. Att Tors park innehåller så mycket annorlunda växtmaterial som nu fyrtio år senare har vuxit upp och blivit stora exemplar är något unikt som bör tillvaratas och visas upp för allmänheten.

Här skulle en noggrannare inventering behövas för att särskilja arter och gärna då under en annan årstid, exempelvis under sensommaren eller hösten då ett rikare utbud av blad, blommor, frökapslar eller liknande sitter kvar som kan underlätta identifieringen. Det här skulle leda till att de som har ett intresse för dessa arter lättare skulle kunna lära sig av dem genom att studera dem i den miljö och med den ståndort som Tors park erbjuder.

Grundtanken med Norrvikens trädgårdar var att kunna lära allmänheten om hur de olika trädgårdsstilarna såg ut som Rudolf Abelin anlade men skulle genom Tors park få ytterligare en dimension genom att kunna visa upp en mer extensivt skött skog med ett annorlunda växtmaterial till skillnad från de mer intensivt skötta stilträdgårdarna. Positionen på lignoserna i inventeringskartan är ungefärliga och beskriver endast förhållandet till varandra. Med den teknik som finns idag skulle en noggrannare GPS lokalisation kunna genomföras framöver med hjälp av trädinventeringsprogram för smartphone och på så sätt gynna skötseldokumentationen genom att snabbare kunna rapportera och dokumentera skador. Ett stabilt elektroniskt system med ett stabilt arkiveringssystem skulle dessutom skydda dokumentationen bättre från brand och vattenskador i framtiden.

För att visa upp parken skulle en tydligare skyltning behövas så att besökarna lättare hittar gången. Då den här platsen skiljer sig mycket från övriga parken skulle en skylt som förklarar vem Tor G. var och vad ett arboretum är vara en nyckel som ett led i att utbilda besökarna men även väcka en nyfikenhet för platsen. Gångens iordningsställande med nytt markmaterial och en renovering av sittplatserna skulle locka in besökarna och göra den mer inbjudande. Då Tors park ligger i den nedre platån liksom Japanska trädgården så behövs här en del sittplatser för de besökare som har behov av att vila innan de tar sig vidare till den mellersta platån.

När det gäller lignoserna skulle en inventering behövas där även trädens vitalitet och skador går igenom för att kunna gallra ur en del individer som har angripits av exempelvis svamp. Här finns även en del individer som inte kan växa optimalt på grund av att det är så tätt på vissa ställen. Därför skulle en gallring behöva göras för att gynna dessa men en del skulle även behöva tas bort som aldrig kommer kunna uppnå ett optimum i vitalitet eftersom de har tryckts undan under en så lång tid.

Ytterligare studier som skulle kunna göras är att undersöka växternas ursprung noggrannare och på så sätt få reda på exakt från vilken individ en lignos härstammar från. Tor G. har även vidare dokumenterat i sin bok ”Träd i när och fjärran” om vissa arter avseende hårdighet och hur han testat dem på Norrvikens område. Det här i samband med hans trädgådsdagboksanteckningar, förteckningen från 1981 och hans eget arboretum i Fladalt kan ge en inspiration till val av eventuellt framtida växtmaterial till parken. Ett annat sätt är att man tänker nytt när det kommer till att välja komplettering av växtmaterialet och använder sig av de människor som har mycket kunskap om Tor G. Ett exempel på det är Tors park i Alnarp som har anlagts som en hyllning till Tor G. Nitzelius.

Avslutande reflektion

Om vi tittar på min frågeställning igen:

Hur uttryckte Tor G. Nitzelius själv hur Tors park skulle se ut, vad den skulle innehålla och hur den skulle skötas?

- Vilket växtmaterial har använts och varför?
- Vilka tankar kring utformningen har funnits?
- Vilken utveckling och skötsel har den haft fram till idag?

En tanke är att det är svårt att få svar på eftersom Tor G. inte lever idag och inte kan svara på mina frågor. Uppsatsen har på så sätt grundat sig på det material som finns idag som Tor G. har lämnat efter sig men också på vad intervjupersonerna har sagt. På så sätt har arbetet till viss del kunnat fånga en del tankegångar och uttryck som Tor har haft vad gäller vilka sorters växtmaterial han vill ha i parken. Det här har sedan presenterats i en inventeringslista och karta över Tors park. På frågan varför det här växtmaterialet har använts har delvis visats via hans dagboksanteckningar men också genom intervjuerna som pekar på att han använde mycket av växtmaterialet från Fladalt eftersom han hade för mycket material där efter en resa till Japan 1976. När det gäller utformningen har jag endast vänt mig till intervjupersonerna, äldre kartor och att se till hur platsen ser ut idag. Det här gäller också skötseln även om Tor G. själv beskriver i sin dagbok att lignoser ska gallras så gäller det just bara där och då och inget som går att finna om hur parken ska skötas i framtiden. De sista två delfrågorna som gäller utformning och skötsel har på så sätt mer resulterat i en spekulerande sammanställning då det inte finns något dokumenterat med Tor G.s egna ord angående det här.

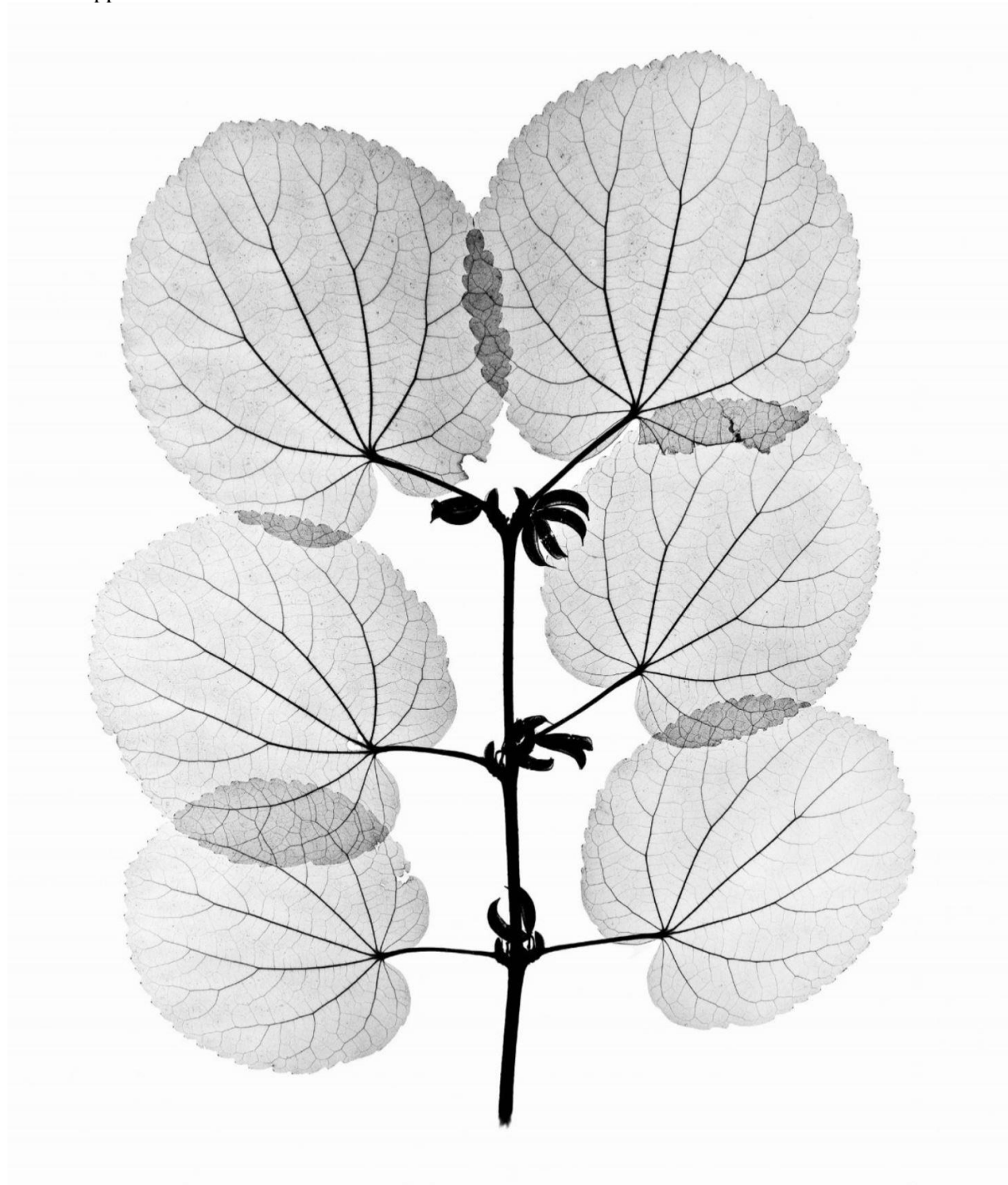
Det som många gånger har varit arbetsamt med arbetet är att sammanställa en ny inventeringslista samt karta när jag saknat kompetensen om det här växtmaterialet. Även att de underlag som har tillhandahållits har kunnat ifrågasättas. Svårighet har bland annat legat i att få ihop informationen från skyltar som många gånger varit trasiga eller saknat nummer. Växtlistan från 2015 är ett utskrivet exceldokument som sedan kopierats och tycks stämma bra när det gäller nummer och art. Några felstavningar förekommer dock ibland. Att jag inte vet vem som har gjort den kan göra att man kan ifrågasätta reliabiliteten. Att förteckningen från 1981 inte täcker alla nummer som finns i parken kan ha att göra med att dessa lignoser tillkommit efter 1981. Det finns en risk att förteckningen inte har ansetts färdig då den från början är maskinskriven och sedan innehåller många överstrykningar. Längst upp i dokumentet står det maskinskrivet: *Tor G. Nitzelius, Fladalt mars 1981* vilket kan tolkas som att det är han som ursprungligen har skrivit dokumentet men att det har tillhandahållits av Uno Hagström till Peter Linder. Det handskrivna som sedan tillkommit i dokumentet kan jag bara anta tillhör Uno Hagström då det vid något tillfälle står *okänd fråga Tor* som sedan har strukits över. Kartan från 1980 hittar jag endast 11 exemplar där nummer stämmer och där dessa lignoser finns idag. I förteckningen från 1981 finns 27 exemplar som stämmer överens med lignoserna ute idag. Det här gör att kartan många gånger känns ofullständig då många av dessa 27 uppges vara planterade just 1980.

Ytterligare har det stundtals varit svårt att få tag på intervjupersonerna. Många har inte svarat på telefonen och försök har därmed gjorts att skicka ett sms istället som på så sätt har underlättat kontakten. Vissa gånger har det krävts ett djupare sökande. Ett exempel på det är när jag efter att ha läst Tor G.s dagboksanteckningar försökte få tag på Ingemar Tengwall som endast hade ett stationärt telefonnummer som ingen svarade på. Jag sökte då på sökmotorn Google efter Tengwall och fann då ett nummer till en annan Tengwall (Johan Tengwall) som jag sms:ade vilket visade sig vara Ingemars son. Trots att det varit svårt att få tag på intervjupersonerna så har de varit väldigt tillmötesgående när det gäller att delge information och många har hänvisat mig vidare till nya personer för att få reda på mer fakta. Det här sättet att få tag information har visat sig vara tidsödande och kan vara mödosamt att redovisa som metod då den ena kontakten har lett till den andra.

Jag upplever att mina svar på mina frågor har besvarats. En förväntan fanns att jag skulle hitta mer om hur Tor G. tänkte att besökaren skulle få uppleva något särskilt vid de olika delarna i parken. Det här känns som något som inte har gått att få svar på. Möjligen skulle en närmare eftersökning av Uno Hagström leda till detta. Den senare frågan om skötsel skulle säkert kunna undersökas ytterligare. Då

det är många som har arbetat med Norrvikens trädgårdar genom tiderna finns säkert mer material att hämta här om man nystar ytterligare i kontakterna.

Det som även noterades i mitt sökande efter litteratur var hur lite det egentligen finns om självaste Tor G., vilket är märkligt eftersom han har betytt så mycket och ofta nämns i samband med ullungrönnen. Här skulle en dokumentation kunna göras om Tor G. enbart, som säkert skulle behöva avgränsas för att inte uppta en hel livstid.

Katsura Cercidophyllum japonicum, urklipp från artprint av Johan Brink, Röntgenbild av Tor G. Nitzelius.

Referenser

Tryckta källor

- Alander, H. (1989). Tor Nitzelius, vän och Rhododendronvän. *Lustgården*, årgång 70, s. 25-28.
- Aldén, B. (1989). Tor Nitzelius och Arboretet i Göteborgs botaniska trädgård. *Lustgården*, årgång 70, s. 9-16.
- Båstads kommun (1998). *Naturvårdsplan*. Båstad.
- Busse Nielsen, A., Gustavsson, R., Richnau, G. & Wiström, B. 2009. Strukturrika planteringar – en möjlighet för stadens grönska. Gröna fakta 5/2009, Movium, SLU, Alnarp.
- Christensen, TFG. (1989). Nordiske dendrologer inspireret. *Lustgården*, årgång 70, s. 17-18.
- Flinck, K-E. (1989). Tor Nitzelius. *Lustgården*, årgång 70, s. 5-7.
- Flinck, K-E. (1995). Svensk dendrologi – utveckling och status under de senaste 25 åren. *Lustgården*, årgång 75, s. 14.
- Magnusson, E. & Täckström, F. (2013). *Här njuta vi af lifvet*. Värnamo: Elanders Fälth & Hässler.
- Malmberg, S. (2001). Skånes kustområden - ett nationallandskap. 2001:35 Malmö
- Nitzelius, T. (1976). Arboretum Drafle 85 år. *Lustgården*, årgång 57, s. 24
- Nitzelius, T. (1983). *Träd i när och fjärran*. Stockholm: LTs förlag.
- Nitzelius, T. (1989). Tor Gustaf Nitzelius – Curriculum vitae. *Lustgården*, årgång 70. s. 7-8.
- Nitzelius T. & Vendel H. (1966). *Skogens träd & buskar*. 5. uppl. Stockholm: Nordstedts förlag.
- Nordfjell, U. Båstad kommun (2001). *Utvecklingsplan för Norrvikens trädgårdar*. Båstad
- Nordin, I. (1989). Och honom ska vi aldrig glömma... *Lustgården*, årgång 70, s. 19-23
- Nilén, K. (2001). *Norrvikens trädgårdar i Båstad – Kulturhistorisk värdering*. Kristianstad: Regionmuseet/Landsantikvarien i Skåne. (2001:42).
- Simonsson, I. et al. (2015). *Norrvikens trädgårdar*. Stockholm: Themis förlag
- Sjöman, H. & Slagstedt, J. (2015). *Stadsträdslexicon*. 1:2. Lund: Studentlitteratur AB.

Sjöström, P. & Svensson, I. SWECO (2008) *Detaljplan för Elestorp 6:6 m.fl inom Norrviken, Båstad kommun – miljökonsekvensbeskrivning*. Båstad. Båstad kommun (2008-05-28).

Elektroniska källor

Båstad kommun (2019) *Båstadkartan* Tillgänglig:

<http://www.bastad.se/bobyggaochmiljo/kartor-lantmateri-och-matning/kartor-2/bastadskartan/> [2019-02-15]

Grauers, H. (2013). *En trädgård med ogräs?* Lunds universitet. Institutionen för kulturgeografi och ekonomisk geografi (Kandidatuppsats) Tillgänglig:

<http://lup.lub.lu.se/luur/download?func=downloadFile&recordId=3910364&fileId=3910366> [2019-02-11]

Johansson, Helen (2008) *Nybliven trädgårdsmästare – betraktelser ur livet som nyutexaminerad trädgårdsmästare*. 19 oktober 2008. Tillgänglig:

<http://blivandetradgardsmastare.blogspot.com/2008/10/beskarning.html> [2019-03-15]

LTV-fakulteten, SLU (2018). *Tor Nitzelius park*. Tillgänglig:

<https://www.slu.se/fakulteter/ltv/resurser1/alnarps-landskapslaboratorium/tor-nitzelius-park2/> [2019-02-18]

Minnenas trädgård (u.å.) *Minnenas trädgård*. Tillgänglig: <https://torsgarden.zenfolio.com/> [2019-02-25]

Nordh, H. (2006). *Parkkaraktärer – ett verktyg för planering och gestaltning av grönområden*. Sveriges lantbruksuniversitet. Institutionen för landskapsplanering Alnarp/Landskapsarkitekturprogrammet (Examensarbete) Tillgänglig:

https://stud.epsilon.slu.se/11067/22/nordh_h_171002.pdf [2019-02-14]

Norrvikens trädgårdar (2019). *Vår historia*. Tillgänglig: <https://norrvikenbastad.se/upptack-norrviken/var-historia/> [2019-02-18]

Svensk kulturdatabas, SKUD (u.å.) *Sök växtnamn*. Tillgänglig:

<https://www.slu.se/centrumbildningar-och-projekt/skud/vaxtnamn/> [2019-03-24]

Sveriges geologiska undersökning (1981). *Berggrundskartan 4C Halmstad SV*. [Kartografiskt material]. 1:50 000. Uppsala : Sveriges geologiska undersökning (SGU). Tillgänglig:

<http://resource.sgu.se/produkter/af/af133-karta.pdf> [2019-03-01]

SWECO Architects AB, Båstad kommun (2008), *Detaljplan för Elestorp 6:6 m fl inom Norrviken*. Antagen 2008-09-08. Tillgänglig:

<http://bastad.engelholm.se/Filer/Bastad/Planer/1615.pdf> [2019-02-15]

Åsheden, J. (2004). *Magnifik Magnolia. Icakuriren*, 23 april. Tillgänglig:

<https://www.hemtrevligt.se/icakuriren/artiklar/hem-tradgard/20040323/magnifik-magnolia/> [2019-02-20]

Otryckta källor

Muntliga källor

Aldén Björn, tidigare vetenskaplig intendent vid Botaniska trädgården i Göteborg.
Telefonintervju 2019-02-14.

Erland Ejder, växtinsamlare och god vän till Tor G. Telefonintervju 2019-02-20, mail 2019-05-24

Flote Rosén Gertrud, tidigare trädgårdsmästare vid Norrvikens trädgårdar. Telefonintervju 2019-03-08

Johansson Sven-Åke, tidigare arbetat med trädgårdsskötsel vid Norrvikens trädgårdar.
Telefonintervju 2019-03-11

Kirkhoff Håkan, tidigare arbetsledare vid Norrvikens trädgårdar. Telefonintervju 2019-02-07

Linder Peter, trädgårdsingenjör, Linders Plantskola, intervju hemma hos Peter 2019-04-01

Tengwall Ingemar, tidigare platschef över Norrvikens trädgårdar. Intervju hemma hos Ingemar och Johan 2019-03-01

Tengwall Johan, tidigare förman vid Norrvikens trädgårdar. Intervju hemma hos Ingemar och Johan 2019-03-01

Thomée Fredrik, utbildningsledare vid Akademi Båstad. Telefonintervju 2019-02-14

Arkiv och personliga samlingar

Foto 2 framsida har tillhandahållits från Caroline Liljas samlingar

Foto på Tor G. och expeditionsbilen har hämtats från Minnenas trädgård hemsida.
Tillgänglig: <https://torsgarden.zenfolio.com/p807481655/h38b8cb92#h38b8cb92> [2019-05-21]

Nitzelius dagboksanteckningar har tillhandahållits av Tor Nitzelius j:r som har skrivit ner utdrag från Tor G.s trädgårdsdagbok om det som har handlat om Norrvikens trädgårdar och sedan vidarebefodrat via e-post.

Nitzelius förteckning från 1981 samt karta från 1980 har tillhandahållits av Peter Linder som i sin tur har fått kopiera Uno Hagströms sparade dokument.

Norrvikens trädgårdars växtlista 2015 har tillhandahållits av Norrvikens trädgårdar.

Norrvikens trädgårdar skyltlista 2018 utförd av Caroline Lilja har tillhandahållits av Norrvikens trädgårdar.

Uppgift om *Magnolia x gothoburgensis* har tillhandahållits av Tor Nitzelius j:r via e-post 2019-02-09.

Wåhlstedt Garden AB (2003) Åtgärdsplan för Tors park Norrvikens trädgårdar utförd av Thomas Wåhlstedt och Johan Tengwall. 1 sida. Har tillhandahållits genom Johan Tengwalls kontakt Thomas Wåhlstedt.